

**Účasť dobrovoľníkov na práci
so znevýhodnenými skupinami obyvateľstva**

BAKALÁRSKA PRÁCA

Mária Grebečiová

**UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA ANDRAGOGIKY**

Študijný odbor: 1. 1. 9 Andragogika

Školiteľka bakalárskej práce: PhDr. Šírová Lea, PhD.

BRATISLAVA 2010

Čestné prehlásenie

Vyhlasujem, že som zadanú bakalársku prácu vypracovala samostatne, pod odborným vedením školiteľky bakalárskej práce PhDr. L. Šírovej, PhD. a používala som len zdroje uvedené v práci.

Bratislava 29.6.2010

.....

podpis študentky

Pod'akovanie

Ďakujem svojej školiteľke PhDr. L. Šírovej, PhD. za jej trpezlivosť, ľudský a tvorivý prístup, pochopenie a nesmiernu ochotu i za všetky odborné rady, usmernenia a čas strávený venovaním sa mojej bakalárskej práci.

Abstrakt

GREBEČIOVÁ, Mária. *Účasť dobrovoľníkov na práci so znevýhodnenými skupinami*. [bakalárska práca]. Univerzita Komenského v Bratislave. Filozofická fakulta; Katedra andragogiky. Školiteľ: PhDr. Šírová Lea, PhD. Komisia pre obhajoby: Andragogika. Predseda: Doc. PhDr. Július Matulčík, CSc., mim. prof. Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár. Bratislava: FiF UK, 2010. 49 s.

Bakalárska práca s názvom *Účasť dobrovoľníkov na práci so znevýhodnenými skupinami* sa v troch kapitolách zaoberá významnými aspektami dobrovoľníckej práce zameranej na činnosť so znevýhodnenými skupinami obyvateľstva a vymedzením vzdelávacích potrieb dobrovoľníkov. V prvej kapitole sa zaoberáme pôvodom, identifikovaním a problémami znevýhodnených skupín obyvateľstva, ktoré hľadáme vo fungovaní spoločnosti. Druhá kapitola uvádza faktory dokazujúce vysokú prospešnosť dobrovoľníkov v práci so znevýhodnenými skupinami. Prospešnosť dobrovoľníctva interpretujeme cez historické pozadie dobrovoľníctva, jeho existenciu v súčasnom treťom sektore, ohlasy spoločnosti na dobrovoľnícku činnosť. Vnútornú podstatu skúmaného javu rozoberáme v tretej kapitole, ktorá poukazuje na pozitívne aspekty dobrovoľníckej práce, prínos tejto práce pre konkrétne znevýhodnené skupiny, najmä na možnosť integrácie znevýhodnených skupín do majoritnej spoločnosti prostredníctvom dobrovoľníckych aktivít. Práca sa v závere tretej kapitoly venuje aj potrebe vzdelávania dobrovoľníkov, ktorá by mohla byť úlohou andragogiky.

Kľúčové slová :

Stratifikačné systémy, Znevýhodnené skupiny, Integrácia, Dobrovoľníctvo, Pomoc, Ďalšie vzdelávanie

Predhovor

Pri zmienke o téme našej bakalárskej práce si mnohí predstavujú konkrétne všeobecne známe a verejne diskutované skupiny znevýhodnených ľudí, najmä Rómov a bezdomovcov. Znevýhodnených skupín v slovenskej spoločnosti je však mnoho viac. Ako sa voči nim správa spoločnosť? Existuje možnosť riešenia ich nepriaznivej situácie? Tieto a podobné otázky si kladieme pri príprave našej bakalárskej práce. Za odpoveďou nemusíme ísť ďaleko. Inšpirujeme sa osobnými niekoľkokoročnými skúsenosťami v dobrovoľníckej sfére, za ktoré patrí vďaka aktívnym učiteľom z predchádzajúcich škôl, Lige proti rakovine, ale najmä Saleziánom don Bosca a DOMKE – Združeniu saleziánskej mládeže, ktorí mi možnosť zaoberať sa dobrovoľníctvom dali aj profesionálne. Nosnú časť bakalárskej práce tvorí skĺbenie dobrovoľníctva s cieľovou skupinou znevýhodnených skupín obyvateľstva.

O význame fenoménu dobrovoľníctva nás presviedča i fakt, že dobrovoľníctvo patrí do spoločnosti už stáročia. Formy, druhy a najmä spoločenské miesto a kontext, ktorý v spoločnosti dobrovoľníctvo zastáva, sa prirodzene vyvíja a mení. V súčasnosti zastáva dobrovoľníctvo v spoločnosti nezastupiteľnú úlohu. Ide o jav podľa nášho názoru atraktívny a súčasne pre spoločnosť veľmi prínosný, na čo upozorňuje aj Európska Únia. EÚ každoročne volí vždy novú hlavnú myšlienku z rôznych oblastí života spoločnosti, na ktoré chce poukázať. Rok 2011 vyhlásila Rada Európskej únie za Európsky rok dobrovoľníckych činností podporujúcich aktívne občianstvo (Úradný vestník EÚ).

Aktivita a angažovanosť občana, ktorá sa prejavuje vo forme dobrovoľníctva je v zahraničí bežnejšia ako u nás. V posledných rokoch však i slovenská spoločnosť mobilizuje viac dobrovoľníckych kampaní na podporu rozvoja tohto fenoménu. Veríme, že takouto podporou na zviditeľnenie a zatraktívnenie je i naša bakalárska práca, ktorá sa snaží zachytávať prax dobrovoľníctva v práci so znevýhodnenými skupinami aj na poli teoretickom.

Obsah

Čestné prehlásenie	2
PodĎakovanie	3
Abstrakt	4
Predhovor	5
Obsah	6
Zoznam tabuliek	8
Úvod	9
1 Znevýhodnené skupiny obyvateľstva	10
1. 1 Sociálna stratifikácia, mobilita a nerovnosti v spoločnosti	10
1. 2 Vymedzenie znevýhodnených skupín obyvateľstva	14
1. 2. 1 Vymedzenie znevýhodnených skupín z hľadiska spoločenských nerovností	14
1. 2. 2 Vymedzenie znevýhodnených skupín z hľadiska prístupu k marginalizovanosti	16
1. 2. 3 Vymedzenie znevýhodnených skupín z hľadiska sociálneho problému	17
1. 3 Integrácia znevýhodnených skupín do spoločnosti – jej bariéry	18
2 Terminologický, historický a súčasný kontext dobrovoľníctva v spoločnosti	22
2. 1 Terminológia fenoménu dobrovoľníctva, inštitucionalizácia dobrovoľníctva a oblasti dobrovoľníctva	23
2. 2 Historické pozadie dobrovoľníctva a filantropie	25
2. 3 Spoločenská akceptovateľnosť dobrovoľníctva	28
3 Účasť dobrovoľníkov na práci so znevýhodnenými skupinami	33
3. 1 Dobrovoľníctvo ako prostriedok pomoci znevýhodneným skupinám	33
3. 2 Konkretizácia aktivít dobrovoľníkov pre vybrané znevýhodnené skupiny	36
3. 3 Dobrovoľníci ako cieľová skupina ďalšieho vzdelávania	39

Záver	43
Zoznam bibliografických odkazov	44

Zoznam tabuliek

Tabuľka 1

Bariéry integrácie znevýhodnených skupín do spoločnosti	20
---	----

Úvod

Téma znevýhodnených skupín je pre sociálne cítiaceho človeka vysoko aktuálna a príťažlivá. Záujem o kvalitnú pomoc daným skupinám predpokladá ich hĺbkové poznanie, rešpektovanie a vieru v možnosť pozitívneho pôsobenia na tieto skupiny obyvateľov. V našej bakalárskej práci ako možnosť tohto druhu pôsobenia predstavujeme prácu dobrovoľníkov.

Cieľom bakalárskej práce je vymedziť významné aspekty práce dobrovoľníkov so znevýhodnenými skupinami obyvateľstva a vymedziť potreby vzdelávania dobrovoľníkov.

Bakalársku prácu delíme na tri kapitoly v ktorých využívame metódu postupnosti od všeobecného ku konkrétnemu. Najvšeobecnejší priestor, v ktorom si znevýhodnenosť ľudí všímame, je spoločnosť. Pre ciele prvej kapitoly je najdôležitejší najmä fenomén sociálnej stratifikácie a mobility. Zaoberanie sa sociálnou stratifikáciou nám pomáha chápať súvislosti vzniku, existencie, pohybu i problémov znevýhodnených skupín osôb. Tento všeobecno-spoločenský základ aplikujeme na vymedzenie znevýhodnených skupín a ich následnú integráciu a bariéry integrácie znevýhodnených skupín do majoritnej spoločnosti.

Pôsobenie dobrovoľníctva v prospech znevýhodnených skupín je deklarované jeho historickým vývinom, podstatou jeho činností a príslušnosťou k tretiemu sektoru. O týchto vplyvoch na dobrovoľníctvo ako i o miere spoločenskej akceptovateľnosti fenoménu dobrovoľníctva sa zmieňujeme v druhej kapitole. Tretia kapitola približuje konkrétnu účasť dobrovoľníkov na práci so znevýhodnenými skupinami vo forme dobrovoľníckych aktivít, ktorých kvalita závisí aj od vzdelanostnej prípravy dobrovoľníkov na danú činnosť. Bakalársku prácu uzatvárame faktami o dobrovoľníctve v jeho službe pomoci znevýhodneným skupinám.

Pri vypracúvaní danej témy bakalárskej práce vychádzame z dostatočného množstva dostupnej literatúry k téme. Prevažujú monografie o dobrovoľníctve v treťom sektore a monografie zaoberajúce sa jednotlivými znevýhodnenými skupinami. Prienik týchto dvoch tém v literatúre nachádzame v menšej miere. Nápomocné sú nám v tomto smere mnohé internetové odkazy na články a stránky jednotlivých dobrovoľníckych organizácií.

1 Znevýhodnené skupiny obyvateľstva

1. 1 Sociálna stratifikácia, mobilita a nerovnosti v spoločnosti

Rodina, pracovné miesto jednotlivca, jeho sociálne zázemie. Toto a mnoho iného, čo sa deje a zapadá do veličiny zvanej ľudský život, spadá ešte pod širšiu štruktúru. Spojenie mnohých životov na určitom vymedzenom priestore s určitými hodnotami, tradíciami vychádzajúcimi z predchádzajúcich životov iných jednotlivcov, nazývame **spoločnosť**. Existuje mnoho vedeckých interpretácií pojmu spoločnosť. V bakalárskej práci vychádzame z andragogického terminologického a výkladového slovníka a monografií autorov ako je J. Sopóci, B. Búzik (1999) a A. Giddens (1999). Spoločnosť predstavuje ústredný pojem sociológie. Konkrétnym spracovaním vzťahov a súvislostí prejavujúcich sa v spoločnosti, sú **sociálne stratifikačné systémy**. Ak chceme pochopiť ich fungovanie, vychádzame z toho, že spoločnosť je „v najširšom zmysle slova a v bežnom jazyku ľudstvo ako celok. Spoločnosť sa netvorí bezprostredne jednotlivcami, ale skupinami, triedami, vyznačuje sa relatívnou sebestačnosťou“ (Spoločnosť, 2000, s. 419).

Najvýznamnejšími predstaviteľmi súčasných teórií sociálnej stratifikácie sú povoláním prevažne sociológovia R. Dahrendorf, G. E. Lenski, A. Giddens, E. O. Wright, J. H. Goldthorpe. Množstvo myšlienok, ktoré vedeckému svetu ponúkajú, je ovplyvnených predstaviteľmi klasických spoločenských tried a stratifikácie K. Marxom, M. Weberom, W. L. Warnerom, T. Parsonsom. V teóriách sociálnej stratifikácie sa zaoberajú rozložením spoločnosti na **triedy**, vrstvy, kasty, či iné stupne rozloženia skupín obyvateľstva v spoločnosti. Ide o určenie istej hierarchie v postavení skupín navzájom ako i možnej hierarchie v skupine samotnej. Túto hierarchiu identifikujeme rozdielnu v kastovníckych systémoch, inú v otrokárskej spoločnosti, stavovských systémoch a diametrálne odlišnú v systémoch triednych, typických pre dnešné moderné spoločnosti (Sopóci, Búzik, 1999, s. 7-24, s. 70-97).

Prvým, ktorý uvádza termín trieda, je Karol Marx. Zatiaľ čo K. Marx (1963, podľa Katrňák, 2005, s. 15) vidí fungovanie spoločnosti čisto materialisticky keď tvrdí, že „spôsob výroby materiálneho života podmieňuje sociálny, politický

a duchovný životný proces vôbec“, M. Weber (1964, podľa Sopóci, Búzik, 1999, s. 39) zdôrazňoval i moc a náboženstvo ako relevantné determinanty sociálneho správania, teda aj ekonomického správania ľudí. Úplne iný pohľad prináša T. Parsons (1970, podľa Sopóci, Búzik, 1999, s. 51-52) vo funkcionalistickej teórii sociálnej stratifikácie. Tvrdí, že ak dokážeme odhaliť a vysvetliť sústavu hodnôt uznávanú konkrétnou spoločnosťou, môžeme na jej základe objasniť aj formy stratifikácie, ktoré v danej spoločnosti vládnu. Základný prvok, od ktorého sa odvíja celá jeho analýza sociálnych systémov je sociálne konanie. Funkcionalistickú teóriu rozpracúvajú aj D. Kingsley a W. E. Moore (1966, podľa Sopóci, Búzik, 1999, s. 55-56). Pozície, ktoré existujú v spoločnosti sa líšia svojou sociálnou hodnotou, čiže nakoľko obľúbené, príjemné spoločenské, či pracovné pozície sú alebo nie sú. Takisto miera schopností jednotlivcov zastávať jednotlivé pozície je významná (=významne odlišná), prejavuje sa i v odmene za ponúkanú pozíciu a tak zákonite vzniká sociálna stratifikácia.

Spoločnosť „plní všetky podstatné spoločenské funkcie a tie sú: biologicko-reprodukčná, výrobná, sociálna a politická, kultúrna, výchovná, vzdelávacia. Tieto funkcie zabezpečujú uspokojenie potrieb celku, skupín a jednotlivcov“ (Spoločnosť, 2000, s. 419). Ak však v spoločnosti hovoríme o existencii sociálnej stratifikácie, toto tvrdenie v nás prinajmenšom vyvolá otázku rozdielnosti v uspokojovaní potrieb celku, skupín a jednotlivcov a z hľadiska sociálnej stratifikácie sa preto ďalej pýtame, či sú vymenované funkcie reálne dostupné celej spoločnosti, alebo len jej časti. Odpoveďou je skúmanie základného problému vo všetkých sociálnych vedných odboroch, otázka nerovností jednotlivcov a skupín. Samotný fakt obšírneho skúmania sociálnych a spoločenských nerovností v odbornej obci je dôkazom, že tento fenomén existuje a ako uvádza V. Stanek (2004, s. 88) „všetky svetové kultúry sa vyznačujú určitým stupňom tejto nerovnosti“.

„**Sociálne nerovnosti** možno charakterizovať ako stav, v ktorom členovia spoločnosti nemajú rovnaký prístup k sociálnym zdrojom, najmä k tým najvýznamnejším, a to k materiálnemu bohatstvu, moci a prestíži“ (Sopóci, Búzik, 1999, s. 7). Materiálne bohatstvo alebo inak nazvané ekonomické postavenie, moc a prestíž sú častými faktormi, na základe ktorých vznikajú teórie sociálnych stratifikácii. „Základom sociálnej stratifikácie však môže byť aj etnecita, pohlavie, vek, rasa atď.“ (Sopóci, Búzik, 1999, s. 8). Nimi sa jednotlivci, či skupiny ľudí

zaraďujú k príslušnej sociálnej triede. Túto príslušnosť jednotlivci nadobúdajú sami narodením, vzdelávaním, prácou, podnikaním, sobášom (Sopóci, Búzik, 1999, s. 21).

V závislosti od typu spoločnosti rozlišujeme stratifikačné systémy otvorené alebo uzavreté. Otvorenosť takéhoto systému dovoľuje v rámci danej spoločnosti vertikálny – vzostupný a zostupný, či horizontálny posun jednotlivcov a skupín medzi jednotlivými triedami spoločnosti. Tento pohyb existuje v rôznej miere v závislosti od mnohých faktorov fungujúcich v konkrétnej spoločnosti. Jav, ktorého vyjadrením sú pohyby v sociálno-stratifikačných systémoch sa nazýva **sociálna mobilita**. Vzostupná mobilita je bežnejší jav ako mobilita zostupná. Faktorom podmieňujúcim zostupnú mobilitu je napríklad prepustenie z práce, či rozvod (Giddens, 1999, s. 275-277). Dôvodmi na mobilitu vzostupnú býva napríklad uplatnenie svojich schopností a talentu, vykonávanie práce alebo dokonca i uzatváranie rodinných zväzkov (Sopóci, Búzik, 1999, s. 11).

Vo svete často akceptovateľným súčasným predstaviteľom sociálnej stratifikácie je A. Giddens (1999, s. 264-270), ktorý identifikuje štyri triedy západnej spoločnosti. Sú to trieda vyššia, stredná, robotnícka a underclass.

- Vyššia trieda – 1% populácie vlastniace najväčšie majetky sveta.
- Stredná trieda – väčšina obyvateľov vyspelých západných krajín:
 - stará stredná trieda = živnostníci, majitelia malých obchodov,
 - vyššia stredná trieda = odborníci, pracovníci v riadiacich funkciách,
 - nižšia stredná trieda = úradníci, učitelia, zdravotné sestry.
- Robotnícka trieda – manuálni pracovníci:
 - vyššia robotnícka trieda = kvalifikovaní robotníci,
 - nižšia robotnícka trieda = nekvalifikovaní / čiastočne kvalifikovaní.
- Underclass – súčasť robotníckej triedy = znevýhodnené menšiny obyvateľstva (etniká, chudoba).

Posledný zmienený pojem tzv. **underclass**, nás núti venovať sa mu ďalej. Všetky ostatné triedy totiž dostali svoje pomenovanie a sú v danej hierarchii na svojom mieste vo veľkej miere i vďaka finančnému kritériu. Mesačný príjem osôb spadajúcich do uvedených tried sa znižuje priamo úmerne od vrchu na spod až na jednu výnimku, ktorou je práve trieda underclass. T. Katrňák (2005, s. 76) ňou

„označuje sociálne postavenie, ktoré nie je primárne spojené s chudobou, i keď chudoba je v mnohých prípadoch jeho sprievodným javom, ale s určitým typom správania, ktorý sa javí z hľadiska väčšinovej spoločnosti ako odchyľujúci sa od pravidiel a noriem. Pritom sa explicitne nerozlišuje, či je človek bez práce alebo prácu má“. Do underclass teda môžu patriť mnohé znevýhodnené skupiny. Špecifickým znakom sa pre ne často stáva správanie delikventné. Je dôsledkom špecifického fungovania underclass.

Do triedy underclass patria prevažne etnické skupiny, v Európe skupiny povojnových prisťahovalcov, v Amerike černosi atď., ktorí sa na tento okraj spoločnosti dostávajú buď vďaka ekonomickým zmenám v krajine alebo vytvorením závislosti na sociálnych dávkach. Keďže tvorba nových pracovných prevažne menej kvalifikovaných pracovných miest sa centralizuje v predmestiach miest, títo ľudia sa tam sťahujú a tým pádom prirodzeným spôsobom mnoho krát vytvárajú akoby getá. V týchto štvrtiach tak chýba pozitívny model sociálnych rol, čoho následkom je šírenie sa dysfunkčného sociálneho správania. Jeho prejavmi je prostitúcia, promiskuita, kriminalita, drogová závislosť (Underclass). Ako spomíname vyššie, ich správanie je väčšinovou spoločnosťou vnímané ako správanie delikventné a svojím spoločenským statusom sa underclass radí k znevýhodneným skupinám obyvateľstva.

Spoločnosť sa v čase prirodzene vyvíja a mení. Medzi najnovšie zmeny v sociálno-stratifikačných systémoch patrí vysoké postavenie povolania manažéra. Veľkou témou pre teórie sociálnych stratifikácií sa stáva feminizácia. Ako sa však A. Giddens (1999, s. 270) vyjadruje, ak ženy aj pracujú na nižších pozíciách ako muži, prevažne pracuje ich muž v lepšie platených sférach a tak v konečnom dôsledku, rodina ako celok prináleží k strednej triede, čím sa podľa nášho názoru môže relativizovať príslušnosť k sociálnej triede z hľadiska povolania, ktoré človek vykonáva. Kritériá na vytvorenie stratifikačných systémov je veľa. Všetky sa snažia zachytiť človeka v kontexte spoločnosti, v kontexte jeho životných možností a šancí vychádzajúcich z jemu prináležiacich zdrojov. Ako spomíname vyššie, tieto zdroje nie sú všetkým rovnako prístupné. Plynú z nich rôzne nerovnosti. Konkretizáciou nerovností sa zaoberáme i v rámci nasledujúcej subkapitoly.

1. 2 Vymedzenie znevýhodnených skupín obyvateľstva

Znevýhodnenosť ako faktor udeľujúci príslušnosť ľuďí ku konkrétnej špecifickej skupine ľudí je veľmi široký pojem. Pojmom **znevýhodnené skupiny** operuje v súčasnosti takmer každá organizácia či inštitúcia uchádzajúca sa o rôzne sociálne granty pre mnohoraké projekty orientované na tú, či onú znevýhodnenú skupinu obyvateľstva. Často sa stretávame s tým, že týmto pojmom zastrešujú zameranie všetkých svojich aktivít, ktoré sú od seba navzájom pritom veľmi rozličné. Keďže sa tento pojem v praxi stáva všeobecným a vševypovediacim, pre účely bakalárskej práce je potrebné si zadať, čo pojem znevýhodnené skupiny obyvateľstva znamená. Rozhodli sme sa pre tieto účely navrhnúť malú systemizáciu daného pojmu. Jeho poňatie rozlišujeme tromi rozličnými vymedzeniami znevýhodnených skupín, a to na základe spoločenských nerovností, prístupu k marginalizovanosti a na základe sociálneho problému. Pri vymedzeniach sú nám inšpiráciou autori T. Katrňák (2005), V. Stanek (2004), Š. Strieženec (1996, 1999), A. Tokárová (2000), J. Levická (2004), L. Šírová (2010) a informácie z *Ministerstva kultúry SR* (2010).

1. 2. 1 Vymedzenie znevýhodnených skupín z hľadiska spoločenských nerovností

Pri vymedzení znevýhodnených skupín obyvateľstva z hľadiska spoločenských nerovností, vychádzame z pojmu znevýhodnenosť. Pre jeho široký význam uvádzame krátku úvahu. Znevýhodnenosť podľa nášho názoru obsahuje vo svojej podstate nižšie hierarchicky položenú pozíciu z dvoch, či viacerých porovnávaných javov. Explicitne je teda znevýhodnenosť výsledkom porovnávaní. Stratifikačné systémy, o ktorých sa zmieňujeme vyššie, pracujú tiež na základe porovnávaní. Jedna trieda je vyššia ako druhá, tým pádom jedna je v porovnaní s druhou v istých kritériách vo výhode alebo na druhú stranu v nevýhode. Preto naša úvaha o znevýhodnenosti je veľmi totožná so skúmaním nerovností fungujúcich v stratifikačných systémoch spoločností. Sociálne nerovnosti sa jednoduchým spôsobom stávajú základným kritériom vymedzenia znevýhodnených skupín obyvateľstva. Nerovnosti môžeme charakterizovať v dvoch rovinách:

a) **v rovine širšej,**

b) **v rovine užšej.**

a) Najširšie dve skupiny nerovností charakterizuje T. Katrňák (2005, s. 5) v úvode k svojej *Triednej analýze a sociálnej mobilite*, keď píše, že „sociálna stratifikácia je výrazom dvoch typov nerovností: nerovnosti v životných podmienkach a nerovnosti v životných šanciach“. **Nerovnosť v životných podmienkach** odkazuje na to, že jednotlivci alebo rodiny môžu byť znevýhodnené na základe žitia z rozdielnych ekonomických, sociálnych, či kultúrnych zdrojov. Hovoríme tu o triednej nerovnosti, resp. triednom znevýhodnení. **Nerovnosť v životných šanciach** znamená, že ľudia sa líšia a nadobúdajú znevýhodnenie na základe príležitostí, ktoré majú, aby získali potrebné zdroje a privilégia, ktorými je možné zmeniť ich spoločenské postavenie. Ide i mieru sociálnej mobility.

b) V rovine užšej rozlišujeme nasledovné nerovnosti:

1. **príjmová nerovnosť** – najviditeľnejšia, závislá od počtu spoločne alebo samostatne hospodáriacich jednotiek (rodiny), od fázy životného cyklu, v ktorom sa nachádza, od demografickej štruktúry v regióne a od stupňa ekonomickej aktivity v ňom, od netrhových faktorov: vzdelanie, konexie, zázemie;
2. **nerovnosť v spotrebe a životnom štýle** – súvisí s príjmovou nerovnosťou. Vyjadruje sa v spotrebe nižšej kvality, používaných značiek tovarov a v povahe konzumovaných položiek;
3. **statusová nerovnosť** – rozdielny rozsah prestíže, klientely, moci, či majetku;
4. **nerovnosť v schopnostiach, vo vzdelaní a v prístupe k vzdelaniu** – rozdielna kvalita učiteľov, vybavenie škôl, dostupnosť súkromných škôl len pre solventnejších;
5. **nerovnosť na trhu práce** – rodová diskriminácia, diskriminácia na základe veku, skúseností, etnických skupín, kvalifikácie (Stanek, 2004, s. 88-93).

1. 2. 2 Vymedzenie znevýhodnených skupín z hľadiska prístupu ku marginalizovanosti

Vymedziť znevýhodnené skupiny obyvateľstva na základe prístupu ku marginalizácii nám opäť pomôže naša úvodná úvaha o znevýhodnenosti zo subkapitoly 1. 2. 1. V nej konštatujeme, že znevýhodnenosť je výsledkom porovnávania. V tomto hľadisku je dôležité, čo konkrétne porovnávame. Znevýhodnenými skupinami tu môžeme v širšom relatívnom hľadisku chápať všetkých ľudí, v užšom absolútnom hľadisku sa za znevýhodnené skupiny považujú len marginalizované skupiny (Stanek, 2004).

a) **Širšie relatívne chápanie = všetci ľudia** – táto kategorizácia vychádza z názoru, že marginalizovanosť je len jedným aspektom znevýhodnenosti. Znevýhodnenie môže relatívne fungovať v ktorejkoľvek spoločenskej triede a vrstve, nemusí ňou explicitne byť len trieda najnižšia, často sa dostávajúca na okraj spoločnosti. Príkladom môžu byť dve zamestnankyne na rovnakom pracovnom poste, z ktorých jedna je dlhoročná priateľka ich nadriadenej. Ak si potrebuje počas pracovného času niečo vybaviť, nadriadená ju potajme púšťa aj bez čerpania oficiálneho voľna. Druhá zamestnankyňa takúto výhodu nemá. Stáva sa preto relatívne znevýhodnenou.

b) **Užšie absolútne chápanie = marginalizované skupiny** – ide o najčastejšie a súčasne najznámejšie chápanie znevýhodnených skupín obyvateľstva. Veľmi konkrétnu definíciu nám ponúka *Ministerstvo kultúry SR* (Kultúra znevýhodnených skupín obyvateľstva), keď uvádza, že „znevýhodnené skupiny obyvateľstva sú marginalizované, na okraj spoločnosti vytláčané skupiny ľudí, často vystavené sociálnej a kultúrnej izolácii a rôznym formám diskriminácie. Väčšinou sa ocitajú bez prístupu k informáciám, k trhu práce, vzdelaniu a kultúre a bez celkovej účasti v procese rozhodovania o spoločenských procesoch“. Do tejto kategórie znevýhodnených skupín radíme nezamestnaných, ženy v rôznych životných situáciách, utečencov, deviantných občanov, menšiny, dysfunkčné rodiny, duševne chorých, závislých atď. Pre účely bakalárskej práce vyberáme ďalších šesť znevýhodnených skupín obyvateľstva. Dôvodom výberu nasledovných šiestich znevýhodnených skupín je nielen ich častý výskyt v spoločnosti, ale i dostupnosť a existencia odbornej literatúry k daným skupinám. S týmito skupinami pracujeme aj na neskorších miestach bakalárskej práce:

- bezdomovci,
- handicapovaní,
- Rómovia,
- chorí a zomierajúci občania,
- seniori,
- deti a mládež.

1. 2. 3 Vymedzenie znevýhodnených skupín z hľadiska sociálneho problému

Sociálny problém nám najkomplexnejšie približuje A. Tokárová (Tokárová, 2003, podľa Levická, 2004, s. 56), keď definuje, že „sociálny problém je chápaný ako konkrétny sociálny jav, ktorý nie je v normalite alebo túto problémovú tendenciu ešte len nadobúda a pritom sa dotýka jednotlivca, skupiny alebo komunity, presahuje osobný rámec a vyvoláva potrebu spoločenského zásahu, intervencie“.

Viaceré zdroje (Sociálny problém, 1996, s. 17; Lamser, podľa Tokárová, 2000, s. 11; Strieženec, 1999, s. 205) sa zhodujú na tom, že sociálnym problémom sú sociálne situácie a podmienky v ľudských vzťahoch a spoločnosti, ktoré sú považované za obtiažne a nežiaduce a vyžadujú určitú korekciu alebo vyrovnávacie opatrenie. Daný rozpor vo vzťahu klienta k sociálnemu okoliu je riešiteľný len jeho zmenou na tvorivú sociálnu úlohu alebo súbor úloh.

Z hľadiska finančného je sociálny problém definovaný ako „úroveň príjmov, kedy nedostatok hmotných prostriedkov obmedzuje možnosti spotreby občana a neumožňuje mu zabezpečovať základné životné potreby na spoločensky prijateľnej (dohodnutej) miere“ (Sociálny problém, 1996, s. 173).

Na základe týchto definícií vymedzujeme dva druhy znevýhodnených skupín. Skupiny ľudí potenciálne ohrozené sociálnym problémom alebo osoby aktuálne ohrozené sociálnym problémom (Šírová, 2010, s. 10-11). Konkrétne ich vymedzujeme prostredníctvom troch základných druhov problémov, a to problému s integráciou na trh práce, problémami v rodine a problémami v správaní.

1. Problémy s integráciou na trh práce – nezamestnaní, absolventi škôl, ženy po materskej dovolenke, občania po päťdesiatom roku veku života, zdravotne postihnuté osoby, prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, mladí

dospeli po ukončení ústavnej starostlivosti alebo náhradnej rodinnej starostlivosti a pod.

2. Problémy v rodine:

- a) poruchy manželskej roly – rozvádžajúce sa, rozvedené rodiny, rodiny s týraným partnerom;
- b) poruchy rodičovskej roly – vo viacdetských rodinách, veľmi mladých rodinách, rodinách s jedným rodičom, náhradné rodiny, rodiny s chorým, postihnutým členom, týrané dieťa, rodiny s trestaným členom;
- c) zlyhanie ekonomickej funkcie rodiny – problém chudoby, bezdomovectva, utečenci, migranti.

3. Problémy v správaní – osoby vo výkone trestu odňatia slobody, osoby prepustené z výkonu trestu odňatia slobody, závislí, abstinujúci drogo závislí.

1. 3 Integrácia znevýhodnených skupín do spoločnosti – jej bariéry

Dnešná doba a spoločnosť sú popretkávané neodmysliteľnými rýchlymi zmenami. Človek sa na ne musí okamžite adaptovať, a ak sa mu to nepodarí, veľmi rýchlo a ľahko klesá v stratifikačnom systéme spoločnosti do nižšej triedy, či vrstvy. Stáva sa súčasťou znevýhodnených skupín spoločnosti. Vďaka nízkej informovanosti, nízkemu vzdelaniu, či iným mnohonásobným nerovnostiam človek nie je schopný riešiť vlastné problémy, stráca svoje sociálne kontakty, čo ďalej pôsobí na znižovanie sebavedomia, a čím dlhšie človek nenachádza východisko, tým horšie u neho budú fungovať procesy adaptácie. Opätovná integrácia do spoločnosti môže byť následne veľmi náročná.

Integráciou chápeme spojenie , vytvorenie jedného celku (Integrace, 2000, s. 232). Odtrhnutie od tohto celku, pod ktorým v tomto prípade chápame sociálny život, je dôsledok porúch integrácie alebo súdržnosti členských sociálnych skupín. Sociálna skupina je integrovaná v takej miere, do akej jej členovia:

- 1. majú spoločné vedomie vychádzajúce z rovnakých presvedčení a praktík,
- 2. sú vo vzájomnej interakcii
- 3. cítia zameranie k spoločným cieľom (Integrace, 2004, s. 75).

Integrácia sa netýka len skupín k sebe navzájom. Možné je o nej hovoriť i vo vzťahu jednotlivca ku skupine. Tento rozdiel vyjadrujeme v rozlíšení integrácie sociálnej od systémovej. V sociálnej integrácii ide o vzťahy medzi sociálnymi

aktérmi, zatiaľ čo v systémovej integrácii sa hovorí o vzťahoch medzi zložkami sociálneho systému (Integrace, 2004, s. 76)

Pri integrácii je cieľom „prekonať existujúcu nerovnováhu medzi izolovanými časťami, ktorých zlúčením sa zvyčajne dosiahne nová kvalita, vyššia úroveň“ (Repková, 1998, s. 14). Občianska spoločnosť by zabezpečenie integrácie mala garantovať. Vyplýva to i z konceptu univerzálneho občianstva, ktorý predpokladá, že štát má okrem redistribučných mechanizmov aj bojovať proti diskriminácii, a to až po uplatnenie pozitívnej diskriminácie, ktorou je zvýhodňovanie diskriminovaných sociálnych skupín a kategórií (Mareš, 1999, s. 165). Želateľnému stavu robí prekážky však samotná znevýhodnenosť skupín a opačný najviac bariérový jav vo vzťahu k integrácii, ktorým je sociálne vylúčenie.

Sociálna exklúzia, ako synonymum sociálneho vylúčenia, nahradilo v európskom politickom priestore používanie pojmu chudoba (Mareš, 1999, s. 165). Za adekvátny pojem k sociálnej exklúzii považujeme aj pojem sociálna izolácia. „Sociálne vylúčenie zahŕňa rozmanité formy neuznania, alienácie (odcudzenia), nerešpektovania ľudskej dôstojnosti, znevýhodnenia, či deprivácie“ (Ondrejko, 2009, s. 101). Tieto formy sprevádza najmä fyzické osamotenie jednotlivca, rodiny, či celej skupiny osôb od majoritnej spoločnosti.

Významným faktorom, s ktorým súvisí sociálna izolácia je vek. Čím mladší je jednotlivec, tým menšia je i sociálna izolácia. Mladí vstupujú do širších sociálnych väzieb. Tie sú v porovnaní so sociálnymi sieťami starších občanov slabšie. U starších osôb definujeme sociálnu sieť za pevnú, jej prejavmi býva viazanosť na rodinné a príbuzenské vzťahy (Mareš, 2002, s. 82). Rozdiely v intenzite a rozporení sociálnych sietí sú pri rôznych druhoch znevýhodnenia rôzne pozitívne alebo negatívne hodnotené. Negatívne hodnotený je menší okruh sociálnych známostí v prípade starších ľudí, ktorých sa týka problém nezamestnanosti. „V priebehu nezamestnanosti dochádza k zníženiu frekvencie sociálnych stykov a to ako vo vzťahu k širšiemu okoliu, tak i ... vo vnútri nukleárnych rodín“. Po strate zamestnania sa vyhybajú ľuďom zamestnaným, ale súčasne i nezamestnaným, pretože sú pre nich depresívni (Mareš, 2002, s. 82). Naopak pozitívne je hodnotený malý okruh sociálnej siete v poslednom štádiu života staršieho človeka, ktorý, ak má pri sebe svojich najbližších, je podporovaný vo zvládnutí danej životnej situácie (Hatóková, 2009). Sociálne vylúčenie so sebou

prináša i prvky sociálnej deprivácie. P. Mareš (1999, s. 129) identifikuje sedem zložiek, ktorých nedostatočným napĺňaním vzniká sociálna deprivácia. Sú to:

- sociálne aktivity rodiny,
- sociálna podpora a integrácia,
- sociálna zábava,
- vzdelanie,
- právo na zamestnanie,
- formálna participácia v sociálnych inštitúciách,
- rekreácia.

Ide o prvky, ktoré v zdravom živote jednotlivca hrajú významnú úlohu, lebo ich napĺňaním z neho robia harmonického človeka.

Sociálne vylúčenie ako najväčšia bariéra integrácie ľudí do spoločnosti sa pri každej znevýhodnenej skupine vyskytuje v inom kontexte. Priblížiť špecifické bariéry, ktoré majú jednotlivé nami vybrané znevýhodnené skupiny sa pokúša nasledovná tabuľka.

Tabuľka 1

Bariéry integrácie znevýhodnených skupín do spoločnosti (Ondrejko, 2000, 2009; Repková, 1998; Bešenyei, 2009; Hatoková, 2009; Machalová, 2006)

Znevýhodnená skupina	Bariéry integrácie znevýhodnených skupín do spoločnosti
Bezdomovci	absencia základných životných potrieb (bývanie, strava, ošatenie), absencia legitimačných dokladov, osobnostné problémy, sociálno-patologické javy, chronické zdravotné problémy, rozpad rodiny, nezamestnanosť, sociálna exklúzia (Ondrejko, 2009)
Handicapovaní	druh postihnutia (pohyb, komunikácia), nedostatok bezbariérových prístupov, necitlivosť nepostihnutej časti populácie, zvýšené výdavky na osobitnú starostlivosť, odkázanosť na druhých, sociálna izolácia rodín so zdravotne postihnutým členom (Repková, 1998)

Rómovia	rozdielnosť kultúry a životného štýlu, nízka vzdelanosť, neznalosť národného jazyka, nezamestnanosť, sociálno-patologické javy, chudoba, sociálne vylúčenie majoritou (Bešenyei, 2009)
Chorí a zomierajúci	nákladná liečba, fyziologické problémy, duchovná adaptácia, strach, osamotenosť, komunikácia (Hatoková, 2009)
Seniori	tranzit do neskorej dospelosti, úbytok financií, adaptácia na ubúdajúce sily, úmrtie partnera, samota, zdravotné problémy (Machalová, 2006)
Deti a mládež	deficit rodičovskej výchovy, ovplyvniteľnosť partiou, slabé vzdelanie, zvýšená citlivosť, málo životných skúseností, alkohol, cigarety (Ondrejko, 2000).

2 Terminologický, historický a súčasný kontext dobrovoľníctva v spoločnosti

2. 1 Terminológia fenoménu dobrovoľníctva, inštitucionalizácia dobrovoľníctva, oblasti dobrovoľníctva

Pôvod slova **dobrovoľníctvo** nachádzame v latinskom slove **voluntarius**, čo znamená dobrovoľný (DOBROVOL'NÝ, 2003, s. 725). Od neho je odvodené i talianske **volonteroso** = ochotný, snaživý, horlivý (Volonteroso). Tento pôvod slova, ktorý považujeme aj za podstatu pojmu dobrovoľníctva, použijeme pri tvorbe najjednoduchšej definície dobrovoľníctva, keď definujeme, že dobrovoľníctvo je činnosť vykonávaná bez nároku na odmenu, a to ochotne v prospech druhých.

Nadradeným pojmom k pojmu dobrovoľníctvo je pojem **dobročinnosť** alebo **filantropia**. Ide o pomoc slabším v zmysle ľudomilnosti, ktorá sa prejavuje v dvoch dimenziách. Dimenziami darcovstva a dobrovoľníctva (Mydlíková, 2006, s. 5). O darcovstve sa zmieňujeme neskôr. Z hľadiska pojmov je pre nás podstatná druhá dimenzia filantropie, dobrovoľníctvo.

E. Mydlíková (2006, s. 5) v závislosti od toho, v prospech koho sa dobrovoľníctvo vykonáva, rozlišuje dva typy dobrovoľníctva. V prospech „sebe, rodine, blízkym a svojej komunite“ vykonáva človek dobrovoľníctvo **vzájomne prospešné**. V prospech iných, verejnosti, a to bez žiadneho priameho profitu z výsledku, hovoríme o dobrovoľníctve **verejnoprospešnom**.

Dobrovoľník je človek, ktorý do svojej dobrovoľníckej činnosti vkladá svoj voľný čas, energiu, vedomosti, schopnosti, spôsobilosti, skúsenosti, záujmy a to v prospech iných ľudí, ideí, vecí a bez nároku na finančnú odmenu. Vzhľadom na to, že dobrovoľník za svoju činnosť nedostáva financie, často sa v neziskovom sektore diskutuje o tom, prečo je človek vôbec dobrovoľníkom. Odpoveď súvisí s dosahovaním iného ako finančného profitu. Vyberáme zo záverov diskusnej skupiny o dobrovoľníkoch zo svetovej vedeckej konferencie *Rodina a médiá* (Hricko, 2008, s. 599-600), kde odznieva, že „dobrovoľníctvo sa síce týka pomoci ostatným, ale mali by sme si uvedomiť, že tieto *aktivity* pomáhajú hlavne nám (dobrovoľníkom)“. Dobrovoľníctvo dobrovoľníkov formuje „ľudsky a intelektuálne,

podieľa sa na tvorbe ich osobnosti. Učí ich ochote niečo obetovať, ktorá je základom pomoci ostatným“. Dobrovoľníckym pôsobením si človek formuje i zručnosti potrebné na jeho profesionálny rast, získava nové priateľstvá a životné skúsenosti. Zapojenie sa do dobrovoľníckych aktivít mnohým pomáha prekonať individuálne obmedzenia, nenaplnené potreby. Veľmi dobrý príklad uvádzajú L. Radková a P. Porubčanová (2002, s. 21) vo svojom príspevku *Starí ľudia v dobrovoľníckych aktivitách, potreby a zábrany*, keď uvádzajú: „Dobрым riešením osamelosti je práve zapojenie samotného starého človeka do dobrovoľníckych aktivít vo svojej komunite. Starí ľudia by si mohli takto dokonca navzájom pomáhať“.

Ďalšie podstatné fakty o dobrovoľníctve nám približuje *Všeobecná deklarácia o dobrovoľníctve*. Prijala ju *Medzinárodná asociácia pre dobrovoľnícke úsilie* (International Association for Volunteer Effort – IAVE) na jedenástej svetovej konferencii v Paríži v roku 1990. Dozvedáme sa z nej, že dobrovoľníctvo:

- je založené na osobnej motivácii a slobodnom rozhodnutí,
- je to spôsob podpory aktívnej občianskej participácie a záujmu o rozvoj komunity,
- má formu skupinovej aktivity, vykonávanej väčšinou v rámci určitej organizácie,
- zvyšuje ľudský potenciál a kvalitu každodenného života, posilňuje ľudskú solidaritu,
- poskytuje odpovede na dôležité výzvy našej súčasnosti a snaží sa prispievať k vytváraniu lepšieho a pokojnejšieho sveta,
- prispieva k životaschopnosti ekonomického života a aj k tvorbe pracovných miest a nových profesií (Universal Declaration on Volunteering, podľa Mydlíková, 2002, s. 6).

Uvedené body sú z hľadiska významnosti dobrovoľníctva v spoločnosti prínosné. Súhlasíme s nimi až na tretí bod. Medzinárodná asociácia pre dobrovoľnícke úsilie špecifikuje, že dobrovoľníctvo má formu skupinovej práce. Dobrovoľníci podľa nášho názoru a skúseností môžu, ale nemusia „pracovať“ v skupinách. Veľká časť súčasného dobrovoľníctva funguje na princípe individuálneho prístupu ku klientovi, a tak v treťom bode svoj súhlas upriamujeme skôr na druhú jeho časť a to fakt, že

dobrovoľníci (aj mimoskupinovo pôsobiaci) sú často združení v dobrovoľníckych organizáciách.

Dobrovoľníctvo v moderných spoločnostiach nezvykne fungovať osamotene. Pozorujeme jav **inštitucionalizácie dobrovoľníctva**. Túto inštitucionalizáciu pozorujeme v rámci spoločenského priestoru, ktorý nazývame **tretí sektor**. Hybnou silou tretieho sektora sú dobrovoľníci. Tretí sektor sa skladá z početných neziskových organizácií a občianskych združení, ktoré sú konkrétnymi iniciátormi, organizátormi a zastrešovateľmi dobrovoľníckej činnosti. Funguje popri štátnom a súkromnom sektore.

Z hľadiska potreby odlíšenia tretieho sektora od spomínaných dvoch ďalších sektorov nám G. Dudeková (1998, s. 9) na priblíženie uvádza niekoľko prívlastkov tretieho sektora. Hlavným synonymom tretieho sektora je slovné spojenie **neziskový sektor**. Ten nazývame aj sektorom **autonómnym**, čím vyjadrujeme entitu nezávislosti od vlády. Svoju neziskovosť zvyrazňujú aj jeho ďalšie charakteristiky ako **charitatívny, dobročinný, svojpomocný, nekomerčný, verejnoprospešný** a vo významnej miere **dobrovoľnícky**.

Dobrovoľnícka organizácia je postavená na činnosti dobrovoľníkov. Okrem organizovania dobrovoľníckych aktivít v mieste svojho pôsobenia, môže byť vysielateľom dobrovoľníkov do zahraničia. Takýto druh dobrovoľníctva sa nazýva **zahraničná** alebo **misijná dobrovoľnícka služba**. Je vykonávaná na medzinárodnej úrovni po dobu trvania niekoľkých mesiacov až rokov. Z hľadiska času rozlišujeme **dobrovoľníka krátkodobého** a **dlhodobého**. Rozdiely medzi nimi tvoria motivácie, s ktorými svoju činnosť vykonávajú. Zatiaľ čo dlhodobý dobrovoľník je oddaný svojmu klientovi alebo organizácii, u krátkodobého takúto zainteresovanosť nepozorujeme. Motiváciou krátkodobého dobrovoľníka sú osobné úspechy a tie nespája s dobrovoľníctvom ako s ústredným motívom svojho života. Dlhodobý dobrovoľník naopak svoju činnosť, aj vďaka naviazanosti na organizáciu, považuje v určitej etape života za životný zmysel (Mydlíková, 2006, s. 7-9).

Dobrovoľnícku činnosť môžeme podľa nášho názoru vykonávať v každej sfére života, v akejkoľvek aktivite. Vo väčšom meradle však pozorujeme určité druhy dobrovoľníckych činností, po ktorých je najväčší dopyt. Ten je najväčší v oblasti zdravotníctva a sociálnych vecí. Pozitívnu informáciu sa dozvedáme od E. Mydlíkovej (2006, s. 8) ktorá uvádza, že na Slovensku sa dobrovoľníci zapájajú

najviac práve do týchto dvoch oblastí. O konkrétnych sociálnych aktivitách dobrovoľníkov sa zmieňujeme v tretej kapitole. Charakteristické **oblasti dobrovoľníctva** nachádzame napríklad u J. Tošnera a O. Sozanskej (2006, s. 41). Definujú šesť oblastí dobrovoľníctva:

- ochrana životného prostredia,
- humanitárna pomoc a ochrana ľudských práv,
- sociálna a zdravotná oblasť,
- kultúrna oblasť,
- športová a vzdelávacia činnosť,
- zahraničná dobrovoľná služba.

K vymedzeniu týchto širších okruhov pôsobenia dobrovoľníkov E. Mydlíková (2006, s. 8) pridáva ešte oblasť rozvoja obcí a sídlisk.

Zmysel pojmu dobrovoľníctva nám na záver tejto podkapitoly pomáha definovať i terminológia psychologická. Mravný princíp, ktorý spočíva v nezištnej službe iným ľuďom a v ochote obetovať pre ich dobro vlastné záujmy sa nazýva **altruizmus**. Altruizmus je častokrát synonymom **prosociálneho správania**, ktoré je založené na zlepšení rozpoloženia iného bez nároku na materiálnu, finančnú odmenu alebo sociálny súhlas. Na základe totožných charakteristík usudzujeme, že dobrovoľníctvo je formou prosociálneho správania (O dobrovoľníctve).

2. 2 Historické pozadie dobrovoľníctva a filantropie

Pre hlbšie pochopenie významu dobrovoľníctva, jeho spoločenských funkcií, foriem i aktuálnosti témy dobrovoľníctva nám slúži historický vhľad do témy. Odkrýva nám i významné súvislosti vysvetľujúce súčasný stav dobrovoľníctva.

Hlboké korene dobrovoľníctva nachádzame v pôsobení neštátnych inštitúcií a skupín, a v neodškriepiteľnej miere v pôsobení **cirkví**. Medzi prvé pre nás významné údaje môžeme zaradiť existenciu lazaretov, xenodochií a špitálov. Išlo o charitatívne sociálno-zdravotnícke ústavy pre chudobných v období stredoveku. Úloha cirkví je v tomto smere historicky dokumentovaná najmä na príklade jej sociálno-zdravotníckej a vzdelávacej snahy. Cirkev nebola prevažne finančne podporovaná štátom, jej fungovanie a tým aj fungovanie jej charitatívnych,

zdravotníckych i vzdelávacích aktivít bolo založené na filantropickom podporovaní zo strany ľudí, jednotlivcov, rodín, predstaviteľov rôznych spoločenských vrstiev (Junas, Bokesová-Uherová, 1985, podľa Dudeková, 1998, s. 11-12).

Fakt, že dané činnosti ako prvá vykonávala cirkev, nie je náhodný. Cez stáročia jej pôsobenie a vplyv v oblasti pomoci iným pretrval. Veľkú časť súčasného tretieho sektora tvoria cirkevné organizácie, najznámejšími sú katolícka charita, evanjelická diakonia, diakonia apoštolskej cirkvi, charitatívna činnosť židovskej náboženskej obce. Z celkového pôsobenia neziskových organizácií práve cirkevná sféra zapája najväčší počet dobrovoľníkov. Nemôžeme obísť ani fakt takýmto spôsobom neinštitucionalizovaných dobrovoľníkov. Hovoríme o množstve cirkevných členov, ktorí svojím dobrovoľným pôsobením fungujú pre potreby svojho okolia na úrovni malých miestnych spoločenstiev, pri kostoloch a náboženských aktivitách.

Základ ich činnosti a neustálej prítomnosti v dejinách na poli sociálnom, kultúrnom, vzdelávacom, misijnom, tvorí **sociálne** alebo inak povedané spoločenské **učenie cirkvi**. Nevzťahuje sa totiž len na sociálnu oblasť pôsobenia v spoločnosti. Jej význam je ďaleko siahajúci. Ide o učenie, ktorým si cirkvi odôvodňujú svoj smer, spôsoby, intenzitu pôsobenia v spoločnosti. Sociálne učenie katolíckej cirkvi, ktoré sa intenzívne premieta do dobrovoľníckej práce, funguje na troch princípoch, a to

- úcte k človeku,
- subsidiarite,
- solidarite (Ondrušek, 2000, s. 70-71).

Dobrovoľníctvo, ako spomíname vyššie, je jedna z dvoch dimenzií filantropie alebo inak nazývané dobročinnosti. Taktiež vyššie uvádzame, že prvé stredoveké formy pomoci organizovanej cirkvou, podporujú rôzni jednotlivci a rodiny, a tí sú v cirkevných kruhoch často aj dnes označovaní ako dobrodinci. Takými dobrodincami sú v 19. storočí v USA priemyselníci A. Carnegie, H. Ford, A. W. Mellon, J. Rockefeller, W. K. Kellog alebo Ch. S. Mott, ktorí pomerne rýchlo nadobudnú majetok a z neho ponúkajú podporu kultúrnym, umeleckým, vzdelávacím, či sociálnym aktivitám. V porovnaní so životmi ostatných vtedajších priemyselníkov je to minimálne považované za netradičné. Paradoxne z ich netradičných aktivít vzniká tradícia, keď ich nasledujú ďalšie generácie

bohatých ľudí. Ich pravidelné a dlhodobé dary sa tak stávajú symbolom novo ponímanej dobročinnosti, ktorá dostáva názov filantropia (Filantropia).

V súčasnosti je americká filantropia v tomto smere v porovnaní s európskou rozvinutejšia. V 20. storočí sa filantropia v USA považuje takmer za priemysel. Jestvuje tam ako významný spoločenský jav. V Európe sa s filantropiou v tak rozšírenej podobe nestretáme. Rozdiely vieme pozorovať najmä cez prvky profesionalizácie, viditeľnosti, inštitucionalizovanosti (Ondrušek, 2000, s. 28). V Európe je tradícia kladená skôr na podporu aktivít, ktoré predstavuje pojem charita. Označuje známe aktivity, pomoc chudobným, bezdomovcom a ostatným v núdzi. Na takýto typ aktivít prispeje ľahko svojou „korunkou“ aj nebohatý človek, často člen strednej vrstvy. Z historického kontextu vyplýva, že vplyv cirkvi bol v Európe značný. Ako spomíname vyššie, jej financovanie záviselo prevažne od príspevku každého jedného člena cirkvi. Zbieranie sa v cirkevných kruhoch uskutočňuje každonedeľným prispievaním pri bohoslužbách a tým sa tvorí mentalita zbierok. Ponúka silu celej spoločnosti. Na veľkej finančnej čiastke v prospech druhých sa podieľajú malé dary mnohých jednotlivcov. Veľké dary jednotlivcov tak v Európe nie sú vzorovým správaním. Preto definícia slova filantropický (Ondrušek, 2000, s. 28), ktorú nachádzame v *Čítanke pre pokročilé neziskové organizácie*, že „filantropický znamená zameraný na vyjadrenie záujmu o celkový ľudský blahobyť vo forme väčších darov pre dobročinné inštitúcie“, je podľa nášho názoru typickým výrazom americkej filantropie, nie však filantropie európskej. Charita a verejné zbierky sú pritom podľa našej dedukcie isto výrazom darcovstva, takže ich určite môžeme zastrešiť pojmom filantropia, ktorý v tomto význame chápeme všeobecnejšie ako uvedená definícia.

Ešte hlbšiu dimenziu rozdielu, ktorý sa snažíme vysvetliť v predošlom odseku, nám umožňuje zaoberanie sa dvoma typmi dobrovoľníckej činnosti. Rozlišujeme európsky a americký model dobrovoľníctva. **Európsky model dobrovoľníctva** je charakterizovaný ako **komunitný**. Z historického hľadiska existuje skôr ako americký. Americký model je založený na spontánnom stretávaní dobrovoľníkov so spoločnými záujmami v ich prirodzenom prostredí. Niektoré takéto komunity sa časom pretvárajú na profesionálne dobrovoľnícke centrá. Typické pre ne je špecializovanosť na základe spoločných záujmov členov na konkrétnu cieľovú skupinu, typ dobrovoľníckej činnosti, vekovú kategóriu atď. Podstatnú súčasť činnosti takéhoto modelu dobrovoľníctva tvoria komunitné

charakteristiky, najmä osobné priateľské vzťahy. **Americký model dobrovoľníctva** nazývame model **manažérsky**. Je mladší ako komunitný, ale od začiatku je v porovnaní s ním profesionálny. Ide o profesionálne dobrovoľnícke centrá, ktoré vyhľadávajú dobrovoľníkov pre rôzne typy organizácií a ľudskej činnosti (Tošner, Sozanská, 2006, s. 38). Pri takýchto dvoch typoch dobrovoľníctva rozmyšľame nad kritériom miesta vzniku. Americký model si v malej obci / dedine predstaviť nevieme. Do takého prostredia nám prirodzene sedí komunitný model. Naopak americký považujeme za vhodný do väčších miest.

2. 3 Spoločenská akceptovateľnosť dobrovoľníctva

Štát je autorita poskytujúca občanom na jeho území ochranu, práva a povinnosti. V prípade, že štát v niečom zlyháva alebo nedostatočne plní svoju úlohu, má našťastie pomocníka, ktorým je tretí sektor. Na Slovensku sa tretí sektor po roku 1989 výrazne prejavuje čo do počtu organizácií aj kvality „zachraňovania“ štátnych „dier“. Tento stav je realizovateľný len v demokratických podmienkach a je pozitívnym prvkom spoločnosti. G. Dudeková (1998, s. 9) uzatvára, že neziskové organizácie „svojím samosprávnym, dobrovoľníckym charakterom a štruktúrou vytvárajú priestor pre slobodné konanie a artikuláciu záujmov, vyjadrujú vôľu občanov neponechať politickej moci monopol na zastupovanie týchto záujmov“.

Vznik dobrovoľníckych iniciatív je v kontexte demokratického štátu prirodzeným javom. Ak občania vidia, že v ich okolí sa niekomu deje krivda, majú v rodine postihnutého občana, pred oknami im namiesto lesa vzniká smetisko alebo sa stretajú s iným konkrétnym špecifickým problémom, sami vychádzajú s iniciatívou nápravy danej situácie, združujú sa, a tak často krát sami upozorňujú na to, čo štát potrebuje. Z takejto jednoduchej iniciatívy občanov sa časom stáva občianske združenie, ktoré už je súčasťou neziskového sektora a takým spôsobom je neziskový sektor priamym hlasom potrieb občanov štátu. Fungujúci štát je schopný na tieto potreby reagovať. Účinným prostriedkom štátu na pomoc občanom je kvalitná legislatíva a finančná podpora neziskových organizácií (Bútora, Ondrušek, 1998, s. 160-161).

Vynára sa nám otázka, či je právne zázemie dobrovoľníctva ukazovateľom spoločenskej akceptácie dobrovoľníctva. Zdá sa nám, že áno, i keď ako uvádzame

bližšie neskôr, tento ukazovateľ nemusí byť odrazom aktuálneho stavu v spoločnosti. Aké ďalšie ukazovatele nám povedia o aktuálnom vnímaní spoločnosti na témy dobrovoľníctva? Za **ukazovatele spoločenskej akceptácie dobrovoľníctva** na základe širokého prehľadu odbornej literatúry a súčasnej praxe považujeme nasledovné štyri exaktne merateľné ukazovatele:

- a) legislatívna úprava dobrovoľníctva,
- b) informácie o dobrovoľníctve v masmédiách,
- c) verejné zbierky,
- d) ocenenia dobrovoľníckeho sektora.

a) **Legislatívna úprava dobrovoľníctva.** Legislatíva dobrovoľníctva je vo väčšine európskych štátov už dlhodobo realitou. Na Slovensku nám zákon sprehľadňujúci dobrovoľnícku prax a riešiaci jej problémy už dlhoročne chýba. Iniciatívy z roku 2002 boli pre nezhodu viacerých zúčastnených strán neúspešné. Z roku 2002 pre nás ostali použiteľné závery medzinárodnej skupiny expertov z Varšavy (Marček, 2008, s. 96). V januári 2008 sa v Bratislave na medzinárodnom seminári o stave legislatívnej úpravy dobrovoľníctva v zahraničí nanovo otvára táto téma aj pre Slovensko. Na danej pôde vzniká i dialóg tvorby slovenskej legislatívy k danej téme, ktorý dodnes aktuálne pokračuje (Kollár, Mesežnikov, Bútorá, 2009, s. 629). Tieto iniciatívy sú podnetom, ktorý podporuje nevyhnutnosť vytvorenia slovenského právneho rámca dobrovoľníctvu. Právna úprava však takisto ako aj neúprava môžu byť za istých podmienok pre dobrovoľníctvo prekážkou. Z toho vyplýva, že legislatíva musí byť pripravená veľmi dobre. Tak, aby obsiahla a riešila problémy dobrovoľníctva, ale zároveň mu nebránila vo výkone, práve naopak, podporovala jeho existenciu a vysokú hodnotu pre spoločnosť. Na dosiahnutie takéhoto legislatívneho cieľa je nevyhnutný podrobný dialóg medzi tretím a štátnym sektorom, medzi predstaviteľmi neziskových organizácií a tvorcami legislatívy.

V legislatívach ostatných európskych štátov sa stretávame s rozdielnou terminológiou dobrovoľníctva. J. Svák (podľa Marček, 2008, s. 102) pre potreby slovenskej právnej úpravy navrhuje definovať, že dobrovoľník „je osoba, ktorá zo svojho slobodného rozhodnutia a bez náhrady poskytuje svoje služby inej osobe alebo v jej prospech, pričom obsah týchto služieb je vykonávaný vo verejnom záujme“. Čo je verejný záujem v oblasti dobrovoľníctva nedefinuje.

Závery diskusií z roka 2008 vyústili do definovania základných problémov, ktoré by potenciálna dobrovoľnícka legislatíva mala riešiť. Legislatívna úprava má:

- pomôcť propagácii dobrovoľníctva, zvýšiť jeho prestíž a verejné uznanie,
- definovať dobrovoľníka a dobrovoľnícku službu, práva a povinnosti dobrovoľníka,
- zohľadniť úhradu nákladov vzniknutých pri dobrovoľníckej činnosti (cestovné, strava, poistenie),
- zabezpečiť podporu zo strany štátu pre dobrovoľníka = zarátať mu čas strávený dobrovoľníctvom pre potreby dôchodkového zabezpečenia,
- zabezpečiť podporu štátu pre dobrovoľnícke organizácie = dotácie (Kollár, Mesežnikov, Bútora 2009, s. 629).

Koncom decembra 2009 zverejňuje na pripomienky pre verejnosť centrálny portál pre neziskový sektor *Legislatívny zámer Zákona o dobrovoľníctve*. Spĺňa všetky vyššie uvedené body. Nám v ňom však chýba ešte rozmer povinnosti poskytnúť dobrovoľníkovi všetky potrebné informácie pre slobodné informované rozhodnutie vykonávať činnosť dobrovoľníka, ďalej považujeme za dôležité aj legislatívne ukotvené zabezpečenie vzdelávania pre dobrovoľníkov a najdôležitejšie sa nám zdá určiť garanciu, že dobrovoľníci nestratia nárok na podporu v nezamestnanosti (Marček, 2008, 25-33). Česko a Chorvátsko nám poskytujú negatívny príklad, keď zamestnanci úradov práce i priamo chorvátske ministerstvo v čase zavedenia zákonov o dobrovoľníctve rušia podporu v nezamestnanosti pre dobrovoľníkov (Marček, 2008, s.12). Dobrovoľníctvo pritom na cieľovú skupinu nezamestnaných pôsobí veľmi pozitívne tým, že ich začleňuje do spoločnosti, pomáha vytvárať sebavedomie, potrebné na nájdenie si zamestnania a pôsobí preventívne pred početnými sociálno-patologickými javmi.

b) **Informácie o dobrovoľníctve v masmédiách.** Z 894 sledovaných článkov v roku 1995 a 1996 o neziskovom sektore na stránkach slovenskej tlače je 466 takých, ktorých o sebe neziskový sektor napísal sám, 112 je takých, ktoré neziskový sektor napísal o témach spoločnosti a na koniec 316 je takých, ktoré o neziskovom sektore napísali predstavitelia štátneho a komerčného sektora. Najviac priestoru až 42,6 % je venovaných propagácii, cca o polovicu menej článkov 23,3 % je venovaných vzťahu štátneho a tretieho sektora, 22,7 % článkov pojednáva o legislatíve ovplyvňujúcej neziskový sektor a 8,3 % článkov sa venuje

financovaniu neziskových organizácií. Nepriaznivé číslo iba 3,1 % článkov sa venuje téme dobrovoľníctva (Fialová, 1997, s. 13-14).

Negatívnym javom v slovenskej spoločnosti bolo v roku 2002 zrušenie *Národného dobrovoľníckeho centra* vedeného *Slovenskou akademickou a informačnou agentúrou* a jej *Servisným centrom pre tretí sektor*. Takéto centrum je pre rozvoj a kultúru dobrovoľníctva v štáte vynikajúcim predpokladom i miestom realizácie (Kollár, Mesežnikov, Bútora, 2008, s. 599-600).

Až o 5 rokov neskôr pozorujeme iniciatívy schopné nahradiť postavenie bývalého národného dobrovoľníckeho centra. V máji 2007 je vytvorené virtuálne dobrovoľnícke centrum, ktorého tvorcom je občianske združenie *C.A.R.D.O.* Je prejavom spájania síl jednotlivých dobrovoľníckych organizácií. Virtuálne dobrovoľnícke centrum poskytuje informácie o aktuálnom stave dobrovoľníctva na Slovensku, o ponuke projektov a grantov, o pozíciách pre potenciálnych dobrovoľníkov z celého Slovenska. Prináša i rady koordinátorom dobrovoľníkov, uvádza príklady firemného dobrovoľníctva a iné. Toto centrum každodenne aktualizuje ponúkané informácie, zaznamenáva aktivitu občanov ponúkajúcich svoje dobrovoľnícke služby i aktivitu dobrovoľníckych organizácií a výskumných informácií. Súhrnne za rok 2008 sme v médiách počuli o dobrovoľníctve viac ako v rokoch predtým (Kollár, Mesežnikov, Bútora, 2009, s. 630).

c) **Verejné zbierky.** Na zbierkach sa pri rôznych štádiách prípravy alebo realizácie zúčastňujú najmä dobrovoľníci. Osobitným spôsobom tak do povedomia spoločnosti dostávajú okrem konkrétneho cieľa, pre ktorý je zbierka určená, aj fenomén dobrovoľníctva. Zbierkové dobrovoľníctvo, ako ho môžeme nazvať, je populárne najmä u mladých občanov SR. Dôkazom všeobecnej spoločenskej akceptovateľnosti takéhoto druhu pomoci, a tým pádom i dobrovoľníctva, sú vysoké sumy vyzbierané jednotlivými zbierkami. Finančný obnos, ktorý činí Lige proti rakovine zbierka z dňa narcisov 2010 je 891 514, 21 eur. Zo dňa nezábudiek je Lige za duševné zdravie pripísaných na účet 80 171 eur, Dobrá novina 2009 organizovaná Hnutím kresťanských spoločenstiev detí eRkom vykoledovala 748 130,80 eur a Hodina deťom organizovaná Nadáciou pre deti Slovenska vyzbierala v rámci jedenásteho ročníka 307 571, 12 eur (Kollár, Mesežnikov, Bútora, 2008, s. 600).

d) **Ocenenia dobrovoľníckeho sektora.** Tretím typom aktivity, ktorou sa dobrovoľníctvo dostáva v spoločnosti do popredia a súčasne je i spätnou väzbou

spoločnosti na dobrovoľníctvo, je oceňovanie dobrovoľníkov. Slovenská humanitná rada každoročne vyhlasuje cenu *Dar roka* určenú pre každého, kto prispel „na pomoc ľuďom v núdzi, na rozvoj dobrovoľníckeho sektora alebo sa zaslúžil o naplnenie princípov humanity v konkrétnom živote, a to nielen finančným alebo vecným darom, ale aj iniciatívou, službou, myšlienkou, projektom, poskytnutím duševného vlastníctva, resp. inou formou pomoci či podpory“ (Lysičanová, 2008, s. 1). Podobným ocenením je udeľovanie cien *Bratislavskí dobrovoľníci roka* (Mračková, 2009, Bratislavskí dobrovoľníci roka) alebo regionálne ocenenie *Srdce na dlani* organizované v Prešove a Banskej Bystrici (Kollár, Mesežnikov, Bútora, 2009, s. 630).

Na základe uvedených faktov tvrdíme, že citlivosť vnímania spoločnosti na dobrovoľníctvo sa za posledné roky posunula pozitívnym smerom vpred. Na takú akceptáciu, aká existuje napríklad v americkej spoločnosti, však dobrovoľnícky sektor potrebuje vyvíjať neustálu činnosť, ktorej prislúchajú kvalitné vzťahy s verejnosťou. V záujme dobrovoľníckych organizácií je, aby o sebe dali vedieť spoločnosti a preto je veľmi dobré, že slovenská spoločnosť je svedkom mnohých akcií určených práve na zviditeľnenie dobrovoľníctva. Ako príklad uvádzame aktivitu Trhovisko Ideaexchange konanú na námestiach slovenských miest, s cieľom predstaviť spoločnosti čo najviac dobrovoľníckych organizácií a podporiť ich vzájomnú komunikáciu, Trh dobrovoľníckych príležitostí získavajúci dobrovoľníkov v Prešove, či Dobrovoľnícka kampaň v Banskej Bystrici (Kollár, Mesežnikov, Bútora 2008, s. 602-603). K zviditeľneniu prínosu dobrovoľníctva pre spoločnosť prispieva od roku 1985 aj Medzinárodný deň dobrovoľníctva, konaný každoročne piateho decembra (Bratislavskí dobrovoľníci roka). A veľkú nádej tretí sektor vkladá do októbrového víkendu 7.-10.9. 2010, kedy sa uskutoční akcia s názvom *72 hod bez kompromisu*. Počas týchto hodín budú na celom Slovensku dobrovoľníci mnohých dobrovoľníckych organizácií spojení svojou dobrovoľníckou činnosťou. Cieľene počas určených 72 hodín bude každý zapojený dobrovoľník v mieste svojho bydliska prevádzať vopred pripravenú dobrovoľnícku činnosť. Zapojení môžu pomáhať vlastnými vymyslenými aktivitami od natierania lavičiek, cez pomoc mladým rodinám až po organizovanie programu venovaného seniorom. Akcia má za cieľ viditeľnými výsledkami poukázať na prínos dobrovoľníckej práce (Projekt v kocke).

3 Účast' dobrovoľníkov na práci so znevýhodnenými skupinami

3. 1 Dobrovoľníctvo ako prostriedok pomoci znevýhodneným skupinám

Znevýhodnené skupiny obyvateľstva ako uvádzame v prvej kapitole bakalárskej práce, sú vystavené mnohým bariéram s menovateľom, ktorý sa volá sociálne vylúčenie. Súvisia s ním všetky problémy, ktoré im vznikajú. Vďaka nenájdeniu vlastnej sily, schopnosti, možnosti na prekonanie svojho problému sú odkázaní na pomoc iných. Okrem odbornej pomoci poskytovanej štátom či súkromným sektorom, tu stoja dobrovoľníci ako najlacnejšia a často aj najefektívnejšia forma pomoci týmto ľuďom. V nasledovných odstavcoch uvádzame dôvody, ktoré nás vedú k takémuto tvrdeniu:

- vykonávanie činností na základe vlastného presvedčenia,
- napĺňanie potrieb, na ktoré profesionál nemá čas,
- flexibilita dobrovoľníkov,
- snaha o dobré medziludské vzťahy,
- osobná zainteresovanosť do problému,
- preventívne pôsobenie dobrovoľníctva.

Slovo dobrovoľníctvo v slovenskom jazyku rozložíme na dve slová. Dobro a vôľa (Mydlíková, 2006, s. 5). V týchto slovách je obsiahnutý skrytý význam potenciálu dobrovoľníctva. Človek, ktorý pomáhajúcu činnosť vykonáva z vlastnej vôle, z vlastného presvedčenia robí svoju činnosť často krát kvalitatívne na vyššej úrovni ako človek, ktorý za tú istú úlohu dostáva plat. Nechceme generalizovať a vysoko si vážime každú platenú prácu pomáhajúcej profesie, dobrovoľník je však i pre profesionálne pomáhajúce profesie veľkou inšpiráciou, energiou a dodaním odvahy. Dobrovoľník do svojej činnosti často prináša neformálnosť, nadšenie, pružnosť, vysokú angažovanosť a čo je najdôležitejšie, osobný prístup ku klientom (Matoušek, 2003, s. 61).

Profesionáli pomáhajúcich profesií majú mnohokrát na starosti toľko práce, že sa nestíhajú venovať každému aspektu, ktorý by znevýhodnený občan potreboval. Viditeľný príklad nachádzame v nemocniciach, kde sily lekárov, zdravotníkov, terapeutov nestačia plnohodnotne pokryť komplexné potreby pacientov. Ich hlavnou úlohou je postarať sa o fyzické danosti, duševné

a duchovné komponenty ostávajú v úzadí. Práve pri napĺňaní posledných dvoch potrieb môžu medzeru v starostlivosti o pacientov veľmi vhodne pokryť dobrovoľníci (Levická, 2004, s. 31). Prínos práce dobrovoľníka pre chorého alebo zomierajúceho pacienta takejto práce je vo zvýšení kvality života chorého a zlepšenie jeho psychosociálnych podmienok (Hatoková, 2009, s. 135).

Pre znevýhodnené skupiny je významná flexibilita, ktorú dobrovoľníctvo v sebe obsahuje. Klient organizácie sa pri klasickom poskytovaní sociálnych služieb prispôsobuje vopred pripravenému priebehu a charakteristike služby poskytovanej paušálne rovnako všetkým. Dobrovoľník môže tú istú službu definovať spolu s klientom, určiť jej obsah aj podobu a tým reaguje na špecifické potreby toho, kto je mu zverený. Touto flexibilitou tak dobrovoľník rozširuje a skvalitňuje služby organizácií (Brozmanová Gregorová, Marček, Mračková, 2009, s. 40).

Dobro, ktoré sa skrýva i v samotnom názve dobrovoľníka ho viaže k tomu, aby sa k zvereným osobám správal v medziach dobrých medziľudských vzťahov s prežívaním optimizmu a úcte k životu klienta. Duševná a duchovná komponenta príslušníkov znevýhodnených skupín obyvateľstva registruje vážny deficit často i v medziľudských vzťahoch. Prístup dobrovoľníka, ktorý o neho javí záujem, rešpektuje ho a prijíma, je prostriedkom zmeny k lepšiemu. Takýto postoj dobrovoľníka veľa príslušníkov znevýhodnených skupín spočiatku prekvapí, pretože nie sú zvyknutí na akceptáciu alebo neočakávajú podporu a pýtajú sa, prečo im chce cudzí človek pomáhať. Takýmto postojom sa znevýhodnené skupiny obyvateľstva konfrontujú s niečím „zvonka“, čo dokáže prelomiť kruh existencie v rámci svojej znevýhodnenej komunity (Bešenyeyi, 2009, Tošner, Sozanská).

Ak sa predchádzajúce podarí a znevýhodnená skupina osôb sa otvorí pôsobeniu „zvonka“, dobrovoľníctvo naberá integratívny charakter. Tento integratívny charakter resp. sociálna inklúzia sa darí vtedy, keď „sa odstránia psychologické a praktické bariéry a vytvoria sa príležitosti pre väčšie zapojenie ľudí z minoritných skupín obyvateľstva“. Integratívny charakter má dobrovoľníctvo v dvoch dimenziách. Na jednej strane sa dobrovoľníctvo stáva prostriedkom sociálnej integrácie jej adresátov, to znamená znevýhodnených skupín obyvateľov, na druhej strane sa stáva prostriedkom integrácie samotných dobrovoľníkov. O druhej možnosti hovoríme najmä vtedy, keď sú dobrovoľníkmi

osoby z radov znevýhodnených skupín. Napríklad handicapovaní, či seniori sa spolu s rodinnými príslušníkmi angažujú v rôznych kluboch a organizáciách, ktoré poskytujú pomoc občanom s obdobným znevýhodnením. Osobná zainteresovanosť do problému predpokladá, že takýto občania poznajú najlepšie problémy, ktoré sa týkajú ostatných členov ich skupiny. Tým, že už sami pôsobia ako dobrovoľníci, sú istým spôsobom nad vecou, znamená to, že mnohé z daných problémov už prekonalí a preto vedia ostatným občanom s rovnakým znevýhodnením poskytnúť pomoc najlepšie. Napríklad „u starších ľudí sa dobrovoľníctvo stáva výrazom aktívneho starnutia, pomáha prispôbiť sa novej štruktúre dňa bez práce, poskytuje pocit užitočnosti. Nezamestnaným umožňuje nadväzovať sociálne kontakty, rozvíjať životné zručnosti, členiť štruktúru dňa“ (Brozmanová Gregorová, 2007).

Dobrovoľníctvo nielen viditeľne pomáha ľuďom už ohrozeným problémom, ale je i jedinečným preventívnym opatrením v mnohých smeroch. Dobrovoľníctvo má za cieľ ľudí spájať, nie rozdeľovať, pôsobí preto na predchádzanie vzniku napätí a konfliktov, čím prispieva k stabilite spoločnosti. Stabilita spoločnosti sa prejavuje sociálnou súdržnosťou. Pri dobrovoľníckej činnosti sa stretávajú rôzne osoby z rôznych spoločenských tried a vrstiev spoločnosti i rôzneho veku. Dobrovoľníctvo tak posilňuje medzigeneračný dialóg, ponúka možnosti na učenie sa a prehĺbovanie dôvery vo vzťahoch, neformálne sieťuje rozličné spoločenské skupiny a tvorí tak priestor na budovanie tolerance a vzájomného dialógu, ktorý napomáha sociálnej súdržnosti a prispieva tak k stabilite spoločnosti (Brozmanová Gregorová, Marček, Mračková, 2009, s. 38).

Vzdialenosť medzi štátom a jeho spoločnosťou je taká, že reálne nie je možné, aby nejaký štát, resp. krajina sveta mala tak povediac zvrchu dosah na riešenie všetkých problémov znevýhodnených skupín. Široká sieť dobrovoľníckych organizácií v kontexte tretieho sektora sa nám javí ako ideálna forma riešenia mnohých problémov spoločnosti. Ak toto neziskové zázemie spoločnosti dokáže jednať na podklade otvorených partnerských vzťahov, má možnosť vykonať veľa dobra, čoho sú nám v súčasnosti svedkom početné dobrovoľnícke iniciatívy. Dobrovoľníctvo je nám tu ponúkané ako vzor správania aktívneho občana spoločnosti. Dobrovoľníctvo predstavuje hodnoty akými sú ľudská solidarita, spolupatričnosť, ochota a vôľa. Dané hodnoty by sa mali stať nielen ponukou, ale v súvislosti s narastajúcimi problémami spojenými so znevýhodňovaním

obyvateľov, aj povinnosťou a podmienkou prežitia života v spoločnosti. Miesto a situáciu do ktorej sa rodíme, si žiaden z nás nevyberá. Spoluzodpovednosť za život svoj i iných však prebrať môžeme (Radková, 2003, s. 40).

3. 2 Konkretizácia aktivít dobrovoľníkov pre vybrané znevýhodnené skupiny

Znevýhodneným skupinám obyvateľstva sa na Slovensku venuje mnoho neziskových organizácií, združení a nadácií. Ich činnosť je úzko spätá s prítomnosťou a pôsobením dobrovoľníkov. Často sa stretávame so špecializovanou prácou pre jeden typ znevýhodnenej skupiny, ktorej je venované poslanie organizácie. Aktivity dobrovoľníkov sú tým pádom tiež špecializované podľa danej znevýhodnenej skupiny. V podkapitole 1. 2. 2 vymenovávame nasledovné znevýhodnené skupiny. V tejto podkapitole k nim priradujeme konkrétne dobrovoľnícke aktivity.

Bezdomovci. Na pomoc bezdomovcom existujú prevažne vo veľkých slovenských mestách organizácie, ktoré zastrešujú útulky a nocľahárne pre bezdomovcov. Tie sú prevádzkované prevažne v zimných mesiacoch. Dobrovoľníci na takýchto miestach poskytujú pomoc pri prijímaní a ubytovávaní klientov, pri príprave a výdaji jedla alebo pri výdaji šatstva (Pomoc bezdomovcom). Veľmi hodnotnou iniciatívou pre bezdomovcov je projekt *Krištof*, v rámci ktorého sa okrem profesionálov uplatňujú aj dobrovoľníci, a to konkrétne pri organizovaní relaxačnej skupinovej práce s bezdomovcami. Ide o spoločenské stretnutia pri rôznych udalostiach, zájazdy, výlety, výstavy. Pre bezdomovcov je to príležitosť na nadviazanie kontaktov, prežitie pozitívnych chvíľ a najmä je to oddych od neustáleho boja o prežitie (Beňová, 2008, s. 31-35).

Handicapovaní. Druhy aktivít, ktoré vykonávajú dobrovoľníci pre handicapovaných sú závislé od typu handicapu. Všeobecne predkladáme, že handicapovaným na prežívanie plnohodnotného života najlepšie pomáha komplexná starostlivosť osobných asistentov. Osobný asistent, dobrovoľník, poskytuje sprievodcovskú, prepravnú, predčitateľskú službu (Mamojka, 2002). Za sprievodcovskú činnosť dobrovoľníka v rodinách so zdravotne postihnutým členom sa považuje pomoc pri hre, prechádzkach, dennom dohľade alebo ako doprovod pri kultúrnych a spoločenských aktivitách (Kozáková, Bartová, Gregová, 2002). Predčitateľská služba dobrovoľníkov je potrebná u slabozrakých a nevidiacich

klientov. Slabozrakí a nevidiaci využívajú aj službu športového dobrovoľníka. Je to človek, ktorý im asistuje pri vykonávaní športov. Sprevádza pri behaní, riadi tandemový bicykel pre dvoch alebo pri plávaní doprevádza k bazénu a späť (Hľadáme dobrovoľníkov: Asistent zrakovo postihnutým osobám pri športových činnostiach - SR). Pre ľudí s mentálnym postihnutím zabezpečujú dobrovoľníci prevažne voľnočasové aktivity pre celé komunity týchto ľudí. Ide o týždenné krúžky, tábory, spoločné popoludnia pre mamy, karnevaly, víkendy zdravia, stretnutia v klube a iné. (Skoč a plávaj s nami).

Rómovia. Dobrovoľnícka práca s Rómami má často misijný nádych. Dobrovoľníci sa stretávajú s inou kultúrou a tým, že do nej vstupujú a v nej i určitý čas trávajú, svojou otvorenosťou a odhodlanosťou už tvoria aktivitu, ktorou napomáhajú k prebúreniu bariér oddeľujúcich Rómov od majoritnej spoločnosti. „Človek, ktorý je prijatý rómskou komunitou, otvára dvere tým, ktorí prichádzajú po ňom“ (Bešenyei, 2009, s. 102). Na rómskych miestach so stabilnejšou podpornou prácou, kde sú vytvorené lepšie podmienky, môžu dobrovoľníci organizovať voľnočasové aktivity pre deti i dospelých. Vyberajú pre ne vhodne zamerané krúžky a tvorivé dielne, organizujú športové dni, výlety, tábory. Typickým táborom pre rómske deti je putovný tábor veľmi blízky ich tradíciám. Dobrovoľníci vedú svojimi aktivitami Rómov aj k pracovným návykom a to tým, že s nimi organizujú miestne brigády, opravy, skrášlenia ich prostredia (Misie v rómskej osade). Ak dobrovoľník pracuje v nízkoprahovom klube pre Rómov, môže si dovoliť organizovať aj náročnejšie aktivity, akými sú počítačový krúžok, diskotéka, krúžok varenia, asistencia v posilňovni a iné (RomIntegra 7777).

Za účinný prostriedok na zmiernenie resp. odstránenie rómskych problémov je považované vzdelávanie. Ak má byť vzdelávanie prostriedok pomoci Rómom, musíme v ňom sledovať i skvalitnenie a jeho prehĺbenie v rámci komplexného procesu celoživotného vzdelávania, zameraného na kľúčové kompetencie človeka (Zelina, 2002, s. 6-9). Príklad takejto práce ponúka Poštárka, rómska osada pri Bardejove, v ktorej sa vyše 20 rokov pracuje s Rómami, a to za veľkej pomoci dobrovoľníkov – mladých animátorov voľného času. Až keď sa tu udomácnili voľnočasové aktivity, bolo možné venovať sa systematickému vzdelávaniu. V súčasnosti je na Poštárke jedinečné výchovno-vzdelávacie centrum, ktoré obsahuje základnú školu s materskou školou, kostol, oratórium a mládežnícke

stredisko, ktoré pod vedením katolíckej rehole saleziánov funguje čisto na báze dobrovoľníckych síl (Bešenyei, 2009, s. 34).

Chorí a zomierajúci. Dobrovoľníci v zdravotníckych zariadeniach majú veľmi významnú úlohu. Ich prítomnosť a teda aktivita pre chorých ľudí spočíva v sprevádzaní konkrétneho pacienta chorobou v nemocnici. Poslaním dobrovoľníka v takýchto zariadeniach je vykonávanie tzv. laickej psychosociálnej podpory. V praxi sa to prejavuje pravidelnými návštevami pacienta a prevažne rozhovormi s ním. Dobrovoľník má pacienta vypočuť, potešiť, podeliť sa o životné prežívanie a byť pri pacientovi ľudsky blízko (Hatoková, 2009, s. 134-135). Paliatívni pacienti, to znamená pacienti v hospicovej starostlivosti, sú ľudia nevyliciteľne chorí alebo zomierajúci. V hospici je poskytovaná nielen zdravotnícka služba, resp. kontrola bolesti, ale i holistická služba orientovaná na starostlivosť o dôstojné dožitie pacienta a pomoc jeho rodine (Andrášiová, 2002, s. 10-11). Danú holistickú službu zabezpečujú práve dobrovoľníci. Tak ako pri chorých pacientoch, i tu je hlavnou úlohou dobrovoľníkov byť sprievodcom človeku, a to konkrétne na jeho poslednej ceste životom. Dobrovoľník má s paliatívnym pacientom tráviť čas napríklad čítaním kníh, rozhovormi, prechádzkami, pomocou pri drobných nákupoch. Takisto môže prispieť svojím talentom pri organizovaní spoločenských akcií, alebo pomáhať pri údržbe a skrášľovaní prostredia hospicu (Dobrovoľníci v hospici).

Seniori. Činnosť dobrovoľníkov pre seniorov má rôzne podoby. Veľa záleží od toho, či dobrovoľníci pomáhajú seniorom v ich domácnostiach alebo v domovoch dôchodcov. Dobrovoľníci prichádzajú do domácností seniorov umývať okná, priniesť nákup, upratať alebo prerušiť ich samotu rozhovorom, či pomôcť na ceste k lekárovi. Druhou možnosťou je prichádzať do domovov pre seniorov, kde dobrovoľník spĺňa rolu sprievodcu podobným spôsobom ako pri chorých a zomierajúcich občanoch. Rozdiel tvorí aktivita, ktorú dobrovoľník vynakladá na prípravu kultúrno-spoločenského programu pre seniora. Typická je príprava takýchto programov skupinami dobrovoľníkov (Nájdí si partnera). Významným faktom je, že dobrovoľníkmi sú aj seniori samotní. Aktívni seniori sa stávajú dobrovoľníkmi v pomoci svojim rovesníkom, deťom, pre verejnoprospešnú činnosť alebo v oblasti kultúry (Rajchlová).

Deti a mládež. Dobrovoľníci sa venujú znevýhodneným deťom a mládeži prostredníctvom širokého pléna krátkodobých i dlhodobých voľnočasových aktivít.

Na konkrétnu prácu so znevýhodnenou mládežou sú používané rôzne rovesnícke programy. Ministerstvom školstva je podporovaná najmä pravidelná činnosť detí v základných kolektívoch. To znamená, v krúžkoch, spoločenstvách, skupinkách, kluboch. Dobrovoľníci v rámci pravidelných týždenných stretnutí na pôde školy, centier voľného času, výchovno-vzdelávacích centier spolu preberajú významné témy pre ich súčasný i budúci život. Hlavným cieľom takejto činnosti dobrovoľníkov je prevencia sociálno-patologických javov (Podmienky finančnej podpory práce s deťmi a mládežou do roku 2007). Opakom dobrovoľníckej činnosti konanej v niektorej zo spomenutých inštitúcií, je terénna práca s deťmi a mládežou. Konkrétny príklad založený na činnosti dobrovoľníkov je saleziánska terénna práca. V nej dobrovoľníci vychádzajú do ulíc a na miesta, kde sa zdržujú mladí znevýhodnení. Ich činnosťou sú spoločné hry s deťmi a mládežou v ich prirodzenom prostredí spojené s duchovnou formáciou (Šandor, 2009, s. 8-12).

3. 3 Dobrovoľníci ako cieľová skupina ďalšieho vzdelávania

Dobrovoľníkom sa môže stať každý. Platí to aj pre dobrovoľnícku prácu pri znevýhodnených skupinách. Práca s človekom so znevýhodneného prostredia však na seba kladie špeciálne požiadavky. Profesionálne sa znevýhodneným skupinám obyvateľstva venujú pomáhajúce profesie. Práca dobrovoľníkov so znevýhodnenými skupinami obyvateľstva má často podobu činností, ktoré vykonávajú aj pomáhajúci profesionáli. Dobrovoľníkmi sú však ľudia najrôznejších profesií a skúseností dobrovoľníckych združení ani nepotvrdzujú, že by sa dobrovoľníkmi túžili stať najmä ľudia v pomáhajúcich profesiách (Hatoková, 2009, s. 140). Do akej miery dokáže tým pádom dobrovoľník kvalitne pomôcť?

Kvalita aj dĺžka dobrovoľníckej činnosti závisí podľa nášho názoru od prístupu samotného dobrovoľníka, stupňa vyzretia jeho osobnosti, od povahových vlastností konkrétneho človeka, jeho motivácie a predchádzajúcich skúseností. Veľmi významne a pozitívne prácu dobrovoľníka ovplyvňuje vzdelávanie. Zodpovedajúca príprava na svoju dobrovoľnícku činnosť sa tak stáva predpokladom kvality a profesionalizácie dobrovoľníckej práce. Na základe nášho pôsobenia v dobrovoľníckej praxi usudzujeme, že v súčasnosti si potrebu prípravy a sprevádzania svojich dobrovoľníkov uvedomujú mnohé dobrovoľnícke organizácie. Na Slovensku existuje niekoľko kvalitných vzdelávacích programov

pre skupiny dobrovoľníkov so zameraním na cieľovú skupinu ich dobrovoľníckeho pôsobenia. Úroveň vzdelávania poskytovaného dobrovoľníkom závisí v plnej miere od úrovne koordinovania dobrovoľníkov a dobrovoľníckeho manažmentu v organizáciách, ktorému je v súčasnosti v rámci tretieho sektora venovaná dostatočná pozornosť súdiac s pribúdajúcimi ponukami na vzdelávanie organizácií v tomto smere. Ako príklad uvádzame ponuky odborných konzultácií v oblasti manažmentu dobrovoľníctva, ktoré poskytuje napríklad občianske združenie *C.A.R.D.O., Dobrovoľnícke centrum v Prešove, Asociácia sociálnych poradcov a supervízorov*, ktorá zastrešuje aj kurzy *Manažment dobrovoľníkov*, či *Pomáhajúci dobrovoľník v občianskej spoločnosti* a *Slovenský inštitút mládeže Iuventa* organizujúce školenie *APETIZÉR* a *KOTVA* (Brozmanová Gregorová, Marček, Mračková, 2009, s. 69-70).

Vzdelávanie koordinátorov, manažérov dobrovoľníkov ako i dobrovoľníkov samotných radíme na základe vonkajších znakov v rámci konceptu celoživotného vzdelávania do oblasti **d'alšieho vzdelávania**. Ďalšie vzdelávanie je „vzdelávací proces zameraný na poskytovanie vzdelávania po absolvovaní určitého školského vzdelávacieho stupňa“ (Další vzdělávání, 1997, s. 22). Významná v tomto prípade je otázka, do akej miery sa príprave dobrovoľníkov venuje andragogická obec. Tvrdíme, že v praxi sa andragógovia pri príprave a koordinovaní dobrovoľníckych programov nachádzajú. Teória danú oblasť z pohľadu andragogiky zachytáva len veľmi nedostatočne. Pritom pri príprave dobrovoľníkov vidíme obrovský potenciál práve v andragogike. A keďže v bakalárskej práci špecifikujeme dobrovoľníkov pre znevýhodnené skupiny obyvateľov, potenciál pri príprave tejto skupiny dobrovoľníkov vidíme v sociálnej andragogike. Dobrovoľníci v praxi mnohokrát spĺňajú funkciu andragóga laika. Pod pojmom andragóg laik rozumieme odborníka z inej profesionálnej špecializácie, pričom to predpokladá jeho neabsolvovanie špecializovanej psychologicko-pedagogickej prípravy (Denciová, 2002, s. 66).

V duchu profesionalizácie dobrovoľníctva identifikujeme **dve úrovne d'alšieho vzdelávania dobrovoľníkov**. Tieto úrovne sa týkajú cieľa, obsahu, foriem i metód vzdelávania dobrovoľníkov. Prvou je úroveň všeobecná, druhou úroveň odborná.

1. V rámci **všeobecnej úrovne** sa dobrovoľník dozvedá informácie o svojich možnostiach a potrebách a takisto o záväzkoch, či obmedzeniach, ktoré so sebou dobrovoľnícka činnosť prináša. Ďalej sa oboznamuje s poslaním a úlohami

organizácie, jej špecifikami, základnými dokumentmi, organizačnou štruktúrou a veľmi dôležité je vovedenie do miesta a konkrétnej role dobrovoľníka, resp. predstavenie koordinátora, či inej osoby, s ktorou sa dobrovoľník môže v prípade potreby kontaktovať.

2. **Odborná príprava** je závislá na type cieľovej znevýhodnenej skupiny, ku ktorej dobrovoľník pristupuje. Univerzálne k odbornej príprave dobrovoľníkov pre znevýhodnené skupiny patrí výcvik použitím metódy hrania rol. Pri tejto metóde si nielen dobrovoľníci vyskúšajú svoju rolu, ako i rolu klientov a spolupracovníkov, ale aj školiaci zástupca organizácie môže takýmto spôsobom nájsť a eliminovať zdroje potenciálnych problémov. Medzi takéto potenciálne problémy patrí vzorka dobrovoľníkov s psychopatologickými osobnostnými črtami. Medzi záujemcami o dobrovoľníctvo sa môže vyskytnúť takýto človek a svojou niekedy i neuvedomovanou nesprávnou motiváciou pri znevýhodnenom klientovi nepôsobí pozitívne. Preto pri príprave dobrovoľníkov v sociálnej a zdravotníckej oblasti býva prítomný aj psychológ. Do odbornej prípravy spadá i supervízia dobrovoľníkov (Tošner, Sozanská, 2002, s. 80).

Supervízia je často využívaná napríklad pri príprave dobrovoľníkov pre Rómov. Keď po odbornej príprave, ktorá obsahuje oboznámenie sa so špecifikami rómskeho etnika, nastúpi dobrovoľník k reálnemu prevádzaniu pripravených aktivít, nie je zo začiatku pri nich sám, aktivity mu supervízuje pridelená kompetentná osoba. O jednotlivých situáciách, ktoré spolu s Rómami zažívajú, sa potom rozprávajú. Rozoberajú dôvody jednotlivého správania Rómov, čo zlepšiť, prečo sa nevzdať. Supervízor poukazuje na význam rómskej neverbality (Gabovičová, Maziniová, 2010, s. 14).

Inú odbornú prípravu zažívajú dobrovoľníci chorých a zomierajúcich. Prepracovaný program ponúka dobrovoľníkom dobrovoľnícka skupina *Vrba*. Školenie dobrovoľníkov realizujú v piatich blokoch:

1. Koordinátor oboznamuje dobrovoľníkov s princípmi paliatívnej starostlivosti, formami a náplňou dobrovoľníckej skupiny na nemocničnom oddelení, právami a povinnosťami dobrovoľníka.
2. Lekár oboznamuje dobrovoľníkov s typmi ochorení a liečbou im zverených ľudí ako i vedľajších účinkoch liečby a jej vplyv na osobnosť chorých.
3. Psychológ predstavuje potreby a osobnosť chorého alebo zomierajúceho klienta. Približuje dobrovoľníkom spôsoby a zásady sprevádzania pacientov.

Súčasťou je i vzdelávanie o psychohygiene dobrovoľníka a sebakúsenostných aktivitách.

4. Duchovne zasvätená osoba predstavuje dobrovoľníkom duchovné potreby pacientov. Venuje sa i vymedzeniu kompetencií dobrovoľníka v komunikácii o duchovných otázkach.
5. Prehliadka cieľového zariadenia.

Aj pri tejto dobrovoľníckej činnosti sa zdôrazňujú následné supervízne stretnutia (Hatoková, 2009, s. 156).

Záver

Definovať znevýhodnené skupiny nie je jednoduché. Spoločnosť so svojím stratifikačným systémom, ktorý tvoria jednotlivé triedy, resp. sociálne vrstvy, je komplexným a jedinečným priestorom pre mobilitu, život množstva rozličných skupín i jednotlivca. Preto v našej práci na vymedzenie znevýhodnených skupín navrhujeme systemizáciu chápania znevýhodnenej skupiny. Ako kritériá identifikujeme sociálne nerovnosti, marginalizovanosť a sociálny problém.

Fenomén dobrovoľníctva by nemal vhodné podmienky na rozvíjanie, ak by nebol súčasťou inštitucionálneho systému, a to konkrétne tretieho sektora a v ňom dobrovoľníckych organizácií. Dobrovoľníctvo má široké pole pôsobnosti a rozvíja sa na rôznych úrovniach. Prejavuje sa i filantropickými aktivitami a spoločenská akceptovateľnosť dobrovoľníctva sa zlepšuje na základe pribúdajúcich propagačných aktivít neziskového dobročinného sektora.

Podstatu pomoci znevýhodneným skupinám tvorí sociálna integrácia. Práve ona sa stáva želateľným cieľom osôb pomáhajúcich profesií. Úlohu zapájania občana do majoritnej spoločnosti spĺňa i každý dobrovoľník venujúci s radosťou svoj čas, energiu, schopnosti v prospech jemu zverenej osobe alebo skupine ľudí. Vďaka kvalitnej ďalšej príprave dobrovoľníkov zameranej na spoznávanie špecifík znevýhodnenej skupiny a nácviku potrebných zručností pre prácu s ňou, je sociálna integrácia znevýhodnených o to účinnejšia.

Dobrovoľníci pripravujú pre znevýhodnené skupiny obyvateľstva širokú škálu aktivít, ktoré sú špecifikované pre konkrétne znevýhodnené skupiny. Ich pôsobenie je individuálne i v rámci jednej skupiny, čo naznačuje flexibilitu a vyššiu účinnosť v pomoci zvereným osobám. Vysoká účinnosť pomoci znevýhodneným skupinám obyvateľstva je podporená najmä osobnou zainteresovanosťou do problému, záujmom a prijatím znevýhodneného a preventívnosťou pôsobnosti dobrovoľníctva, ktorá zabraňuje šíreniu negatívnych javov a sociálneho vylúčenia.

V téme našej bakalárskej práce vidíme obrovský potenciál pre jej ďalšie spracovanie. V záujme dosiahnutia stanovených cieľov, otvárame veľa rôznych oblastí, z ktorých by si každá zaslúžila hlbšie spracovanie. Navrhujeme, aby sa téma dobrovoľníctva hlbšie spracovávala vo vzťahu k jednotlivým znevýhodneným skupinám.

Zoznam bibliografických odkazov

- ANDRÁŠIOVÁ M. et al. 2002. *Hospic a paliatívna starostlivosť- príručka pre dobrovoľníkov*. Bratislava : Palium, 2002. 54 s. ISBN 80-968416-0-2.
- BEŇOVÁ N. et al. 2008. *Projekt Krištof: Stratégia zamestnávania bezdomovcov. Individuálna a skupinová sociálna práca s ľuďmi bez domova*. Košice : o.z. Proti prúdu, 2008. 35 s. ISBN 978-80-969860-2-6.
- BEŠENYEI, P. 2009. *Rómske ticho: Poštársky „zázrak“ alebo dvadsať rokov medzi Rómami*. Bratislava : DON BOSCO, 2009. 129 s. ISBN 978-80-8074-109-9.
- Bratislavskí dobrovoľníci roka 2009*. [cit. 2010-06-10]. Dostupné na internete : <<http://www.dobrovolnictvo.sk/?node=96>>.
- BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A. 2007. *Dobrovoľníci pri pomoci osobám so špecifickými potrebami*. In : VII. Medzinárodná konferencia k problematike osob se špecifickými potrebami. Sborník. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1652-6.
- BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A., MARČEK, E., MRAČKOVÁ, A. 2009. *Analýza dobrovoľníctva na Slovensku*. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, OZ Pedagóg, PDCS, o.z., PANET, 2009. 113 s. ISBN 978-80-8083-844-7.
- BÚTORA, M., ONDRUŠEK, D. et al. 1998. *Čítanka pre neziskové organizácie*. Bratislava : Centrum prevencie a riešenia konfliktov, Partners for Democratic Change - Slovakia, 1998. 199 s. ISBN 80-967890-5-8.
- DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ. In : PALÁN, Z. 1997. *Výkladový slovník vzdělávání dospělých*. DAHA 1997. s. 22. ISBN 80-902232-1-4.
- DAVIS, K., MOORE, W. E. 1966. *Some Principles of Stratification*. In : BENDIX, R., LIPSET, S. M. (Ed.): *Class, Status and Power*. New York : The Free Press, 1966. s. 47-53.
- DENCIOVÁ, E., 2002. *Dobrovoľní kultúrno-osvetoví pracovníci ako cieľová skupina andragogického pôsobenia v oblasti kultúrno-výchovnej činnosti v podmienkach miestnej kultúry*. In : Identifikácia cieľových skupín andragogického pôsobenia. Bratislava : Gerlach Print, 2002. s. 65-72. ISBN 80-968564-7-2.

- Deň narcisov 2010*. [cit. 2010-06-10]. Dostupné na internete :
<<http://www.lpr.sk/den-narcisov-2010>>.
- Dni duševného zdravia - dni nezábudiek 2009*. [cit. 2010-06-10]. Dostupné na internete : <<http://www.dusevnezdravie.sk/2009-1.html>>.
- Dobrovoľníci v hospici*. [cit. 2010-06-27]. Dostupné na internete :
<<http://www.dombm.sk/dobrovolnici-v-hospici>>.
- DOBROVOLŇNÝ. In : ŠPAŇÁR, J., HRABOVECKÝ, J. 2003. *Latinsko/slovenský slovensko/latinský slovník*. Bratislava : SPN, s. 725. ISBN 80-10-00347-6.
- DUDEKOVÁ, G. 1998. *Dobrovoľné združovanie na Slovensku v minulosti*. Bratislava : SPACE – Centrum pre analýzu sociálnej politiky, 1998. 102 s. Tretí sektor a dobrovoľníctvo 4/1998. ISBN 80-967403-8-5.
- Európsky rok dobrovoľníckej činnosti 2011*, [cit. 2010-04-28]. Dostupné na internete :
<http://www.iuventa.sk/index.php?www=program_detail&id_program=38>.
- FIALOVÁ, Z., 1997. *Neziskový sektor na stránkach slovenskej tlače*. Bratislava : SPACE - Centrum pre analýzu sociálnej politiky, 1997. 71 s. Tretí sektor a dobrovoľníctvo 3 / 1997. ISBN 80-967403-5-0.
- FILANTROPIA, [cit. 2010-06-10]. Dostupné na internete :
<http://www.cpf.sk/sk/filantropia_2/>.
- GABOVIČOVÁ, N., MAZINIOVÁ, J. 2010. *Môžeš otvoriť ich obzory : Pomôž k zmene – staň sa dobrovoľníkom v rómskej komunite*. IUVENTA, Osvetové centrum rómov, 2010. 21 s. ISBN 978-80-8072-091-9.
- GIDDENS, A. 1999. *Sociologie*. Praha : Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
- HATOKOVÁ, M. a kol., 2009. *Sprevádzanie chorých a zomierajúcich: Dobrovoľníctvo v nemocniciach a paliatívnych zariadeniach*. Bratislava : DON BOSCO, 2009. 215 s. ISBN 978-80-8074-095-5.
- Hľadáme dobrovoľníkov : Asistent zrakovo postihnutým osobám pri športových činnostiach – SR*. [cit. 2010-05-25]. Dostupné na internete :
<<http://plone.netopier.sk/komu-a-ako-mozete-pomoc-1/dobrovolnictvo/hladame-dobrovolnikov-asistent-zrakovo-postihnutym-osobam-pri-sportovych-cinnostiach>>.
- Hodina deťom*. [cit. 2010-06-10]. Dostupné na internete :
<<http://www.hodinadetom.sk/sk/Ako-zbierame/Celonarodna-zbierka.alej>>.
- HRICKO, M. 2008. Dobrovoľníctvo pomáha druhým, ale najmä dobrovoľníkom

- samotným, In *Rodina a médiá XXIII. medzinárodný kongres rodiny: Zborník zo svetovej vedeckej konferencie*. Prešov : Katolícka Univerzita v Ružomberku, 2009. ISBN 978-80-8084-421-9, s. 599-600.
- INTEGRACE. In : HARTL, P., HARTLOVÁ, H. 2000. *Psychologický slovník*. Praha : Portál, 2000. s. 232. ISBN 80-7178-303-X.
- INTEGRACE. In : BOUDON, R., BESNARD, P., CHERKAOUI, M., LÉCUYER, V. P., *Sociologický slovník*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. s. 75-76. ISBN 80-244-0735-3.
- JUNAS, J., BOKESOVÁ-UHEROVÁ, M. 1985. *Dejiny medicíny a zdravotníctva. Prehľad*. Martin : Osveta, 1985. s. 127.
- KATRŇÁK, T. 2005. *Třídní analýza a sociální mobilita*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. 211 s. ISBN 80-7325-067-5.
- KOLLÁR, M., MESEŽNIKOV, G., BÚTORA, M. 2008. *Slovensko 2007 : Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava : IVO, 2008. 744 s. ISBN 80-89345-01-4.
- KOLLÁR, M., MESEŽNIKOV, G., BÚTORA, M. 2009. *Slovensko 2008 : Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava : IVO, 2009. 748 s. ISBN 80-89345-15-1.
- KOZÁKOVÁ, D., BARTOVÁ, A., GREGOVÁ, J. 2002. *Dobrovoľnícke centrum „Pomoc rodinám s členom s ťažkým zdravotným postihnutím“ v detskom klube v Košiciach*. In : Konferencia. Dobrovoľnícka práca a spoločenské začleňovanie handicapovaných občanov. [cit. 2010-05-23]. Dostupné na internete : <<http://www.unss.sk/publikacie/dobrovolnici/konferencia.htm>>.
- Kultúra znevýhodnených skupín obyvateľstva*, [cit. 2010-06-01]. Dostupné na internete : <<http://www.culture.gov.sk/kultura-mensin/kultura-znevychodnenchskupn-obyvatestva>>.
- LASABOVÁ, K., MIŠOVÁ, I. 2001. *Skoč a plávaj s nami : Manuál pre dobrovoľníkov ZPMP v SR*. Bratislava : Združenie na pomoc ľuďom s mentálnym postihnutím, 2001. 17 s. Manuál pre vnútornú potrebu ZPMP.
- Legislatívny zámer Zákona o dobrovoľníctve*. [cit. 2010-03-13]. Dostupné na internete : <<http://www.1snsc.sk/dobrovolnictvo/151-legislativny-zamer-dobrovolnictvo>>.
- LEVICKÁ, J. a kol. 2004. *Úvod do sociálnej práce*. Trnava : Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce TU, 2004. 123 s. ISBN 80-89104-35-5.
- LYSIČANOVÁ, E. 2008. *Kritériá daru roka slovenskej humanitnej rady*. 2 s. [cit. 2009-06-18]. Dostupné na internete :

- <http://www.shr.sk/pages/darroka/kriteria_daru_roka.pdf>.
- MACHALOVÁ, M. 2006. *Psychológia vo vzdelávaní dospelých*, Bratislava : Gerlach Print, 2006. 222 s. ISBN 80-89142-07-9.
- MAMOJKA, B. 2002. *Využitie dobrovoľníkov v oblasti sociálnych služieb*. In : Konferencia. Dobrovoľnícka práca a spoločenské začleňovanie handicapovaných občanov. [cit. 2010-05-23]. Dostupné na internete : <<http://www.unss.sk/publikacie/dobrovolnici/konferencia.htm>>, zdroj dokumentu : 02-mamojka.zip.
- MARČEK, E. (ed.) 2008. *Dobrovoľníctvo a právna úprava*. Bratislava : Nadácia otvorenej spoločnosti, 2008. 111 s. ISBN 978-80-969271-6-6.
- MAREŠ, P. 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha : SLON, 1999. 284 s. ISBN 80-85850-61-3.
- MAREŠ, P. 2002. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha : SLON, 2002. 3. vyd. 172 s. ISBN 80-86429-08-3.
- MARX, K. 1963. *Ke kritice politické ekonomie – předmluva*. In : Marx, K., Engels, B.: Spisy 13. Praha : SNPL, 1963. s. 36-37.
- MATOUŠEK, O. a kol., 2003. *Metody a řízení sociální práce*. Praha : Portál, 2003. 234 s. ISBN 80-7178-548-2.
- Misie v rómskej osade*, [cit. 2010-06-23]. Dostupné na internete : <<http://www.dobrakrajina.sk/dobre-projekty/misie-v-romskej-osade.html#tab=detail>>.
- MRAČKOVÁ, A. 2009. *Bratislavskí dobrovoľníci roka 2009* [cit. 2010-05-22]. Dostupné na internete : <<http://www.dobrovolnictvo.sk/?node=96>>.
- MYDLÍKOVÁ, E. et al. 2006. *Ako byť prospešný sebe aj iným*. Bratislava : Asociácia supervízorov a sociálnych poradcov, 2006. 52 s. ISBN 978-80-968713-3-9.
- MYDLÍKOVÁ, E. a kol., *Dobrovoľníctvo na Slovensku alebo „Čo si počať s dobrovoľníkom“*, Bratislava : Asociácia supervízorov a sociálnych poradcov, 2002. 18 s. [cit. 2009-06-12]. Dostupné na internete : <<http://www.ff.unipo.sk/kvdsp/files/dobrovolnictvo/Download/dobzamok.pdf>>.
- Nájdí si partnera*, [cit. 2010-06-23]. Dostupné na internete : <http://www.72hodin.sk/?page_id=179#8-charitativna-sluzba-v-rodinach>.
- O dobrovoľníctve*, [cit. 2009-02-20]. Dostupné na internete : <<http://www.dobrovolnictvo.sk/?node=52>>.

- ONDREJKOVIČ, P. (ed.), 2000. *Sociálna patológia*. Bratislava : VEDA, 2000. 270 s. ISBN 80-224-0616-3.
- ONDREJKOVIČ, P. a kol., 2009. *Sociálna patológia*. Bratislava: VEDA, 580 s. ISBN 978-80-224-1074-8.
- ONDRUŠEK, D. et al. 2000. *Čítanka pre pokročilé neziskové organizácie*. Bratislava : Centrum prevencie a riešenia konfliktov, Partners for Democratic Change - Slovakia, 2000. 307 s. ISBN 80-968095-3-9.
- PARSONS, T. 1970. *Studie o sociální stratifikaci*. Praha : UK, 1970. s. 29
- Podmienky finančnej podpory práce s deťmi a mládežou do roku 2007*, [cit. 2010-06-30]. Dostupné na internete : < http://www.uips.sk/sub/uips.sk/images/OddMladezASport/Mladez/Program_podpory_OZDaM.pdf>.
- Pomoc bezdomovcom*, [cit. 2010-05-23]. Dostupné na internete : <<http://www.exitklub.sk/?q=pomoc-bezdomovcom>>.
- Projekt v kocke, [cit. 2010-06-13]. Dostupné na internete : <http://www.72hodin.sk/?page_id=185>.
- RADKOVÁ, L. 2003. *Sociálna práca v treťom sektore*. Trnava : SAP-Slovak Academic Press, 2003. 70 s. ISBN 80-89104-30-4.
- RADKOVÁ, L., PORUBČANOVÁ, P. 2002. Starí ľudia v dobrovoľníckych aktivitách, potreby a zábrany. In *Sociálna práca a sociálna politika*, 2002, roč. 10, s. 20- 22.
- RAJCHLOVÁ, E., *Aktívni seniori v dobrovoľníctve*. [cit. 2010-06-25]. Dostupné na Internete : <http://www.socia.sk/doc/naseprojekty/9_Prednaska%20Seniori%20ako%20dobrovolnici.pdf>.
- RomIntegra 7777*, [cit. 2010-06-22]. Dostupné na internete : <<http://npdm.ziskaj.info/content/view/62/65/>>.
- REPKOVÁ, K.1998. *Občania so zdravotným postihnutím v procese spoločenskej integrácie*. Bratislava : EPOS, 1998. 192 s. ISBN 80-8057-005-1.
- SOPÓCI, J., BÚZIK, B. 1999. *Teórie sociálnej stratifikácie a mobility*. Bratislava : UK, 1999.196 s. ISBN 80-223-1375-0.
- SOCIÁLNY PROBLÉM. In : STRIEŽENEC, Š. 1996. *Slovník sociálneho pracovníka*. Trnava : AD, 1996, s. 173 ISBN 80-967589-0-X.
- SPOLOČNOSŤ. In : HOTÁR, V. S., PAŠKA, P., PERHÁCS, J. 2000. *Terminologický a výkladový slovník Výchova a vzdelávanie dospelých. Andragogika*. Bratislava: SPN, s. 419. ISBN 80-08-02814-9.

- STANEK, V. a kol., 2004. *Sociálna politika*. Bratislava : Ekonóm, 2004. 497 s. ISBN 80-225-1881-6.
- STRIEŽENEC, Š. 1999. *Úvod do sociálnej práce*. Trnava : AD, 215 s. ISBN 80-967589-6-9.
- ŠANDOR, J., 2009. *Saleziánska terénna práca : Analýza preventívnych programov v práci pre deti a mládež*. Bratislava : DOMKA – Združenie saleziánskej mládeže, ústredie, 2009. 65 s. Pre vnútornú potrebu.
- ŠÍROVÁ, L. 2010. *Sociálna andragogika : Študijný text pre študentov 3. ročníka*. 19 s.
- TOKÁROVÁ, A. a kol. 2000. *Kapitoly zo sociálnej práce*. Prešov : AKCENT print, 2000. 2. vyd. 72 s. ISBN 80-968367-1-4.
- TOKÁROVÁ, A. a kol., 2003. *Sociálna práca*. Prešov : Akcent Print, 2003. s. 36.
- TOŠNER, J., SOZANSKÁ, O. 2002. *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizáciach*. Praha : Portál, 2002. 152 s. ISBN 80-7178-514-8.
- TOŠNER, J., SOZANSKÁ, O. 2006. *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizáciach*. Praha : Portál, 2006. 2. vyd. 149 s. ISBN 80-7367-178-6.
- Úradný vestník Európskej únie. [cit. 2010-02-12]. Dostupné na internete : <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:017:0043:01:SK:> >.
- HTMLUNDERCLASS, [cit. 2010-06-10]. Dostupné na internete : http://www.rozvojovevzdelavanie.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=423:underclass&catid=21:pojmy&Itemid=161>.
- Universal Declaration on Volunteering*, [cit. 2009-06-12]. Dostupné na internete : <http://www.iave.org/content/universal-declaration-volunteering>>.
- VOLONTEROSO, [cit. 2009-05-17]. Dostupné na internete : http://slovník.seznam.cz/?q=volonteroso&lang=it_cz>.
- WEBER, M., 1964. *Wirtschaft und Gesellschaft*. Kolín nad Rýnom : Opladen, 1964.
- ZELINA, M. 2002. *Vzdelávanie rómov*. Bratislava : SPN, 205 s. ISBN 80-08-03339-8.